ÁRA: 7,5 LEJ

XII. évfolyam, 91. szám

2009 DECEMBER /9

Közgazdász Fórum

Forum Economic

RMKT Economist's Forum

RMKT 2009

Kiadja a Romániai Magyar Közgazdász Társaság

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kara magyar tagozatának közös szakmai közlönye

ISSN 1582-1986
CNCSIS 755-2007 (C)

A tartalomból

3. **Fodor Péter – Kerekes Kinga – Majó Zoltán – Poór József**
A globális gazdasági és pénzügyi válság hatása a humán erőforrásokra Magyarországon

15. **Pete István – Nagy Ágnes – Volkán (Cardos) Ildikó Réka**
A költségvetési szervek megismerése a közpénzellenőrzés megbízhatóságának feltétele

29. **Juhász Jácint – Kovács Imola – Karsai Zoltán**
A pénzügyi válság alapját képező értékpapírosítási folyamat

45. **Alt Mónika – Bogdán Árpád**
Telephelyválasztási stratégiák és a területi verseny a kolozsvári bankok esetében

59. Agrárgazdaságtani rovat

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM
Forum Economic
Economist's Forum
RMKT

Tartalomjegyzék

FODOR PÉTER – KEREKES KINGA – MAJÓ ZOLTÁN – POÓR JÓZSEF
A globális gazdasági és pénzügyi válság hatása a humán erőforrásokra Magyarországon.....5

PETE ISTVÁN – NAGY ÁGNES – VOLKÁN (CARDOS) ILDIKÓ RÉKA
A A költségvetési szervek megismerése – a közpénzellenőrzés megbízhatóságának feltétele.....17

JUHÁSZ JÁCINT – KOVÁCS IMOLA – KARSAI ZOLTÁN
A pénzügyi válság alapját képező értékpapírosítási folyamat.....31

ALT MÓNIKA – BOGDÁN ÁRPÁD
Telephelyválasztási stratégiák és a területi verseny – a kolozsvári bankok esetében.....45

TAMÁS ERVIN, BÍRÓ BORÓKA-JÚLIA
Agrárgazdaságtani rovat.....65

CSOMAFÁY FERENC
Fontosabb gazdasági események.....77

Hírek.....85

PÁSZTOR CSABA
Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban.....87

A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata.....92

A globális gazdasági és pénzügyi válság hatása a humán erőforrásokra Magyarországon

FODOR PÉTER[1] – KEREKES KINGA[2] – MAJÓ ZOLTÁN[3] – POÓR JÓZSEF[4]

A Pécsi Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központjának és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának közös kutatócsoportja 2009 októberében kivitelezett felmérésében[5] arra kereste a választ, hogy a gazdaság szereplői a gazdasági és pénzügyi válság miatt az elkövetkező időszakban milyen hatásokkal számolnak a vállalatirányítás területén, továbbá melyik HR területeken terveznek változásokat és milyen bérezési következményei lesznek a krízisnek.

Kulcsszavak: globális gazdasági és pénzügyi válság, humán erőforrás menedzsment, Magyarország

A kutatás módszertana

A kutatás kilenc kérdéscsoportot magában foglaló kérdőíven alapult, amely az alábbi fő részekből állt:

– a cég neve és a jelentés megküldésének a címe,

– a résztvevő cég jellemzői,

– a begyűrűző gazdasági és pénzügyi események valószínű hatásai makro- és szervezeti szinten,

– a válság hatásainak enyhítése érdekében tervezett, és már megtett intézkedések,

– a juttatási rendszer változásai a 2010-től érvényes szabályok értelmében,

– a HR szervezet és a válaszadó jellemzői,

– egyéb javaslatok és észrevételek.

A kérdőív kitöltése web-survey technikával történt és körülbelül 15 percet vett igénybe.

---

[1] egyetemi tanársegéd, PhD jelölt, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar

[2] egyetemi tanársegéd, PhD jelölt, Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodás-tudományi Kar

[3] egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar

[4] egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar

[5] A szerzők köszönetet mondanak Kócse Bálint egyetemi hallgatónak a felmérésben való aktív közreműködésért és Varga Gábornak (ILanng Kft.) a web-survey munka elvégzéséért.

Felkérésünket közel 7000 cégnek küldtük ki e-mail-en. A 245 visszaküldött kérdőívből végül 224 volt értékelhető, ami 3,3 %-os válaszadási rátát eredményezett. Kutatásunk benchmark jellegű volt, a későbbi lekérdezésekhez, kutatásokhoz szeretnénk összehasonlítási alapot nyújtani, illetve képet akarunk adni arról, hogy a válaszadók hogyan vélekednek a válságról. Bár a minta összetétele és elemszáma nem minden tekintetben képviseli reprezentatívan a magyar vállalkozásokat, meghatározó szervezetek is válaszoltak, ezért az eredmények jól jelzik a várható változásokat.

Cikkbeli megállapításainkat az általános statisztikai módszerek (átlag, gyakoriság, eloszlás) felhasználásával alapoztuk meg.

A felmérésben résztvevő vállalatok jellemzői

Az értékelhető válaszadók között a szolgáltató, kereskedelmi, valamint ipari cégek voltak túlsúlyban (1. táblázat). A nemzetgazdaságban is megtalálható szolgáltató szektori dominancia a mintán is megmutatkozik. Az ipari cégek aránya a nemzeti átlaghoz képest csekély mértékben túlreprezentált.

1. táblázat. A felmérésben résztvevő vállalatok ágazati megoszlása

Ágazati besorolás	%-os megoszlás
Ipar	33,6
Kereskedelem	21,7
Mezőgazdaság	0,0
Szolgáltatás (pénzügyi, jogi, távközlési)	30,9
Központi és helyi közigazgatás	4,1
Közszolgáltatás (oktatás, egészségügy, közüzem)	9,7
Összesen	100,0

Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók mintegy 70%-a létszám tekintetében a kis- és középvállalkozások kategóriájába tartozik[6], mintegy 30%-a pedig nagyvállalat. A

mikrovállalkozások 33,8 %-ot, a középvállalatok 15,8%-ot tesznek ki. A kis- és közepes vállalkozások mintabeli dominanciáját erősíti az árbevétel szerinti megoszlás is (2. táblázat). Bizonyos elemzéseknél annak érdekében, hogy a tömöttebb adatsorokat kapjunk, a klasszikus Európai Uniós besorolási ismérveket használtuk – az éves bevétel alapján: 500 millió Ft. alatt mikrovállalat, 500 millió és 2,5 milliárd Ft között kisvállalat, 2,5 milliárd és 12,5 milliárd Ft között középvállalat, 12,5 milliárd Ft felett nagyvállalat.

2. táblázat: A felmérésben résztvevő vállalatok éves árbevétele

Vállalkozás éves árbevétele	%-os megoszlás
500 millió Ft alatt	51,4
0,5–2,5 milliárd Ft	12,1
2,5–12,5 milliárd Ft	14,5
12,5–50 milliárd Ft	9,3
50–100 milliárd Ft	4,2
100 milliárd felett	8,4
Összesen	100,0

Forrás: saját szerkesztés

A válaszadó cégek között 54,1%-os arányban hazai tulajdonú magáncégeket találunk, de a külföldi tulajdonú magánvállalatok aránya is jelentős. Az állami vagy önkormányzati cégek és szervezetek 14%-ot képviselnek a mintán belül. A leírtakon kívül még szerepeltek – 6,4 százalékaránnyal – non-profit és más jellegű szervezetek.

A kérdőívet az esetek 65%-ában az adott szervezet személyzeti ügyekért felelős vezetője töltötte ki (a megkérdezett vállalatoknak csak a felénél található emberi erőforrás részleg, vagy ezzel foglalkozó alkalma-

[6] Az alkalmazotti létszám tekintetében a Magyarországon és az Európai Unióban is használt besorolási ismérveket használtuk (1–9 fő = mikrovállalat, 10–49 fő = kisvállalat, 50–249 fő = középvállalat, 250 fő felett nagyvállalat)

zott, de ez nem is meglepő, tekintve, hogy a kérdőívet főleg kis- és középvállalkozások válaszolták meg).

A válaszadók több mint 91%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a legjellemzőbb a közgazdaságtudományi és műszaki területen szerzett diploma – ezek teszik ki a felsőfokú végzettségűek több mint 50%-át.

A begyűrűző gazdasági- és pénzügyi események valószínű hatásai

A felmérésben kíváncsiak voltunk arra, hogy mire számítanak a vállalatok, milyen jövőbeli hatásai lesznek a pénzügyi-gazdasági válságnak mind a saját szervezetükre nézve, mind pedig országos szinten. Ehhez a gazdaság legfontosabb mérőszámainak (infláció, növekedés) becslésére kértük a válaszadókat, hiszen ezek előrejelzése mentén tudjuk feltárni a lehetséges változásokkal összefüggő elképzeléseket.

Ahhoz, hogy az emberi erőforrás-menedzsment területén bekövetkező változásokat, intézkedéseket és azok időtartamát a későbbiekben értékelni tudjuk, információkat kellett szereznünk arról is, hogy a vállalatok szerint meddig fog tartani a válság.

A recesszió piaci hatásait a következő két területen kívántuk feltárni:

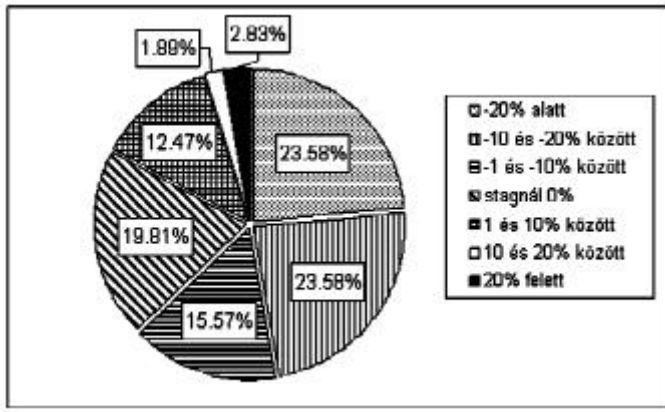
– a kedvezőtlen következmények időbeli (a válság időtartamára vonatkozó) és nagyságrendi (inflációs várakozások) kiterjedése,

– a vásárlóerő csökkenése miatti árbevétel-változás, valamint a szervezet létszáma és a munkanélküliség általános alakulása.

A válaszadó cégek *nem számítanak az infláció különösen nagymértékű növekedésére*, több mint 65%-uk a 2009-es év második felében várható pénzromlást 7% alá becsüli. A legtöbben (50,2%) 5–7% közé várják ezt az értéket[7]. A vállalati méret és a tulajdonforma nincs szignifikánsan kimutatható befolyásoló hatással az inflációs előrejelzésekre.

Kedvezőtlenül nyilatkoztak a válaszadók a várható árbevétel-növekedés tekintetében is: a válaszadók 62,8%-a úgy véli, hogy a *2009-ben az árbevételük csökkenni*, míg 19,8% szerint stagnálni fog (1. áb-

[7] A gazdaság lassulása a leggyakrabban az infláció alacsony szintjével is együtt jár. Az elemzők is leggyakrabban alacsony pénzromlást jeleznek előre a válság idejére. Meglepő ezért, hogy kb. 34% magasabb inflációra számít (7% felett), holott a világon mindenhol dezinflációs előrejelzések vannak. Ez véleményünk szerint inkább a fokozott negatív várakozásoknak tudható be.

Forrás: saját szerkesztés

1. ábra. A szervezetek éves nettó árbevétel várakozásai 2009-ben

ra). Csak 17,4% gondolja úgy, hogy a vállalat árbevétele növekedni fog.

Bár a kereszttáblás elemzés gyenge és szignifikáns kapcsolatot mutatott ki az árbevétel és a szervezet költségvetése között, a kapott adatok nem rajzoltak fel tendenciát, ezért ebből következtetéseket levonni nem tudunk. Nincs érdemleges kapcsolat a tulajdonosi forma és az árbevétel-várakozások között sem.

A *munkanélküliség* változását tekintve sem derűlátók a vállalatok képviselői. Arra a kérdésre, hogy a munkanélküliségi ráta mennyivel fog növekedni, a válaszadók 61,3%-a azt prognosztizálta, hogy jelentős mértékben *megugrik a tavalyi évhez képest,* és csak elenyésző azoknak a száma, akik szerint nem lesz különösebb változás a korábbiakhoz viszonyítva. A munkanélküliségre vonatkozó válaszok sem a vállalati méretek, sem a tulajdonforma szerint nem mutattak szignifikáns eltéréseket.

Az esetek 35,3%-ában a válság miatt *érzékelhető létszámcsökkentés* történt, a válaszadók 59,6%-a azonban úgy véli, hogy nem ment végbe jelentős változás a létszámot illetően. Nagyon alacsony (5%) azon szervezetek aránya, ahol a válság létszámnövekedést okozott. Elmondhatjuk, hogy a vállalati létszám változása és a méret között értelmezhető

összefüggéseket találtunk (1,5 százalékos szignifikancia szint és 0,178-as Cramer-érték mellett). A közepes- és nagy cégek esetén a várható értéknél szignifikánsan magasabb azoknak a száma, ahol a válság nem okozott jelentős csökkenést (a vállalati méret árbevétel és létszám szerinti csoportosítása szerint is erre az eredményre jutottunk).

A szervezeteket befolyásoló válságtényezők

A szervezetek a válságot több tényező mentén érzékelhetik. A kérdőívben a különböző közvetítő hatásokat vettük sorra, és arról kérdeztük a résztvevőket, hogy ők milyen mértékben érzékelik ezeket.

Az éves állami költségvetés csökkenésével kapcsolatban megoszlanak a vélemények, a válaszadók 42,1%-a számára ez a tényező a közepesnél erősebben fogja befolyásolni a működést.

Figyelemre méltó, hogy *a hitelkínálat csökkenésétől* nem, vagy csak kis mértékben tart a válaszadók 54,9%-a, illetve ezt a tényezőt a működést kevésbé befolyásoló tényezőnek tekintik. Ez számunkra azt jelenti, hogy a kormányzati és a nemzetközi mentőcsomagok részben megerősítették a bizalmat a pénzintézetek likviditása és a bankrendszer működése irányában. Tekintettel arra, hogy a válság kiindulópontja a bankszektor volt, és az első válságjelek a lakossági és vállalati devizahitelezések befagyasztásai voltak, ez jó eredménynek mondható.

A vállalatok számára a válság begyűrűzését leginkább *a hazai kereslet csökkenése* jelenti. A válaszadók 51,7%-a mondja azt, hogy ez a tényező igen nagy mértékben közvetíti a válságot, míg további 20,4%-a nagymértékűnek tartja.

A külpiaci kereslet csökkenéséről csak 26,9% nyilatkozta azt, hogy igen jelentős veszélyforrásnak tartja, és közel 40% egyáltalán nem tart ettől a problémától. A válaszokból az is következhet, hogy kevés exportorientált cég került a mintába.

A forint gyengülését közepes mértékű veszélyforrásnak tekintik.

Szignifikáns különbségeket találtunk a vállalatok árbevétel és létszám szerinti csoportjai és a belső kereslet közvetítő ereje között. A mikrovállalatokat a belső kereslet csökkenése jobban érintette, míg a nagy és a közepes vállalatok kevésbé érzékenyek erre a válságtünetre. Viszonylag egyértelműnek tűnik és az elemzések is bizonyították, hogy a hazai

állami és non-profit szervezetek a várt csoportátlagtól erősebb válságközvetítő tünetnek jelölték meg az állami költségvetés csökkenését.

Bár a hazai és a külföldi magáncégek között is magas azoknak az aránya, akik a belső kereslet csökkenését nagy, vagy igen nagy mértékben válságközvetítő jelzésnek tartják, a külföldi magáncégek optimistábbak voltak.

Tanulságos volt az „egyéb" nyitott kérdésünkre beérkező válaszok elemzése is, amely néhány, a válság kapcsán megjelenő pozitív hatást is megjelölt. Ezek egyike az árak megfelelő nyereségtartalommal történő érvényesítése volt. Volt olyan válaszadó is, aki úgy érezte, hogy őt nem érinti a válság. A pozitív kiegészítések mellett a válaszadók a válság kapcsán főként hátrányos hatásokat azonosítottak. Az alábbi, a válaszadók félelmeit tükröző válaszokat tartjuk érdemesnek megemlíteni:

– a cégek nem fordítanak kellő figyelmet a képzésre,
– a beruházások leállítása, a fejlesztések pénzhiány miatti elhalasztása,
– az idegenforgalom csökkenése,
– a kínai árudömping,
– az ingatlanok piaci árváltozása,
– a média negativizmusa, ami nagy hatással van az emberekre.

Az értékelés szempontjából fontos tudni, hogy a gazdaság szereplői milyen időtartamra rendezkednek be arra, hogy kedvezőtlen környezetben, negatív hatások közepette működjenek. Legtöbben egy-két év közé teszik a recesszió lefutását, a válaszadók egynegyede azonban a problémáknak csak 2–3 év alatti lezajlására számít. Három évnél hosszabb időtartamban valamivel több, mint 14%-uk gondolkodik, és viszonylag alacsony (7,4%) azoknak a részaránya, akik úgy gondolják, hogy már elkezdődött a recesszióból történő kilábalás.

A recesszió várható időtartama nem mutatott szignifikáns összefüggést a vállalati méret tekintetében, a tulajdonosi kört vizsgálva azonban gyenge hatást sikerült azonosítanunk. A képzeletbeli skála két szélső értékénél voltak kiugrások, a külföldi cégek az átlagnál nagyobb arányban állították azt, hogy már elkezdődött a válságból való kilábalás, míg a hazai magántulajdonú cégek pesszimistábbak voltak.

A válság hatásainak csökkentése érdekében szükséges intézkedések

A tervezett intézkedésekkel kapcsolatos kérdéseket két csoportba lehet sorolni. Az első csoportba a reaktív, defenzív lépések sorolhatók. Itt olyan hagyományos, nadrágszíj-összehúzó tevékenységekről van szó, amelyek a már fellépő hatásokat a költség-racionalizálás oldaláról közelítik meg. A második kérdéscsoport a proaktív, offenzív lehetőségek csoportja. Itt olyan válaszokat gyűjtöttünk össze, amelyek az eladások növelésével, új területek, piacok meghódításával, a hatékonyság fokozásával vagy új stratégiával nem a régi gyakorlat konzerválását sugallják, hanem a változáshoz igazodva új utak keresésében látják a megoldást.

A negatív hatások elkerülése érdekében a válaszadók nagy többsége (72,6%) egyetértett azzal, hogy intézkedéseket szükséges hozni, és nem elég a megszokott üzletmenetet folytatni. Nyilvánvalóan látszik, hogy a *költségcsökkentés* vitán felüli prioritást élvez azon lépések közül, amelyek különböző korlátozásokat sugallnak. Abban azonban, hogy ennek hogyan kell megvalósulnia, már eltérnek a vélemények. Amíg a beruházások, beszerzések elhalasztása markánsabb módon, erőteljesebben jelenik meg, addig a *létszámcsökkentéssel* a válaszadók óvatosabban bánnak. A cégek alig egynegyede nyilatkozott úgy, hogy nagy, vagy igen nagy mértékben lesz szükség erre az eszközre. A létszámleépítésnél előbbre helyezik a válaszadók *a bérek befagyasztását*. Amíg azonban a létszámcsökkentés esetén a „nem jellemző" és a „kis mértékben jellemző" válaszkategóriák domináltak, addig a beruházások elhalasztásánál és a bérbefagyasztásnál a magasabb értékeket jelölték be többen.

A proaktív, előremutató módszerek tekintetében is nagy különbségek fedezhetők fel. A *stratégia átdolgozása* erősen kölcsönösen összefügg a *szervezeti hatékonyság* kérdésével. Úgy tűnik, hogy a vállalatok ebben látják az egyik kiutat. A *marketing kiadások növelése* is népszerű a válaszadók körében (44%), de az *új piacokra történő belépés* még többeket foglalkoztat (a válaszadók majdnem 60%-a nagy mértékben, vagy igen nagy mértékben szükségesnek tartja ezt a lépést).

A válaszadóknak lehetőségük volt megjelölni egyéb intézkedési irányokat is. Itt az ingatlanok értékesítése, a minél naprakészebb informá-

ciók beszerzése a vállalati környezetről, a szervezeti tudás folyamatos, hatékony frissítése és a különböző pályázatokra fordított nagyobb figyelem jelent meg.

A bevezetni kívánt intézkedések rangsora

A válaszlépésekkel kapcsolatban elkészítettünk egy rangsort is, ami azt mutatja meg (az átlagok alapján), hogy melyik intézkedés milyen népszerűségnek örvend a válaszadók között (3. táblázat). Megállapíthatjuk, hogy proaktív és reaktív lépések egyaránt szerepelnek az első hat helyen. A korábban már említett megoldások után, alig lemaradva, a beruházások elhalasztását találjuk. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a cégek válságos időkben tudástőkéjük értékét kevésbé kívánják megőrizni vagy gyarapítani, mivel a képzés és tréning növelése, valamint a tudásmenedzsment programok beindítása a válaszok közötti rangsorban leghátul szerepelnek.

Elemzéseink során megvizsgáltuk, hogy milyen eltérést mutatnak a válság hatásainak csökkentése érdekében szükséges lépések a vállalati méretek és tulajdonforma szerint. A vállalati stratégiai reakciókat ennek érdekében négyes (passzív, reaktív, proaktív, vegyes) besorolásba rendeztük. A tulajdonosi kör vizsgálatakor csak a hazai és a külföldi magántulajdonú cégeket elemeztük az összehasonlíthatóság biztosítása végett. A kereszttáblás elemzések alapján megállapítottuk, hogy a cégek reakcióit összességében több külső és belső tényező befolyásolja, az egyes tényezők önmagukban csak kis mértékben, vagy egyáltalán nem hatnak a vállalati reakciókra. Néhány esetben szignifikáns, de gyenge kapcsolatokat mutattunk ki:

– a válság hatásainak csökkentése érdekében a közepes és nagyvállalatok között magasabb azoknak az aránya, akik nem kívánnak új tevékenységeket beindítani, a mikrovállalkozások között pedig a vártnál nagyobb azoknak az aránya, akik igen előnyösnek tartják ezt az opciót. A hazai cégek az átlagnál magasabb, a külföldiek pedig alacsonyabb arányban tartják szükségesnek ugyanezt a lépést.

– a mikrovállalkozások hajlamosabbak a passzívitásra, mint a nagyvállalatok.

– bár összességében az elbocsátásokat a cégek nem tekintik a legjobb

3. táblázat: A válság hatásainak enyhítésére bevezetni kívánt intézkedések rangsora

A válság hatásainak enyhítése érdekében:	Átlag	Medián	Módusz	Szórás
Költségcsökkentést kell végrehajtani**	4,00	4,00	5	1,031
Növelni kell a szervezeti hatékonyságot*	3,99	4,00	5	1,081
Át kell dolgozni a stratégiát*	3,64	4,00	5	1,240
Be kell lépni új piacokra*	3,60	4,00	5	1,351
El kell halasztani beszerzéseket, kiadásokat**	3,53	4,00	3	1,147
Be kell fagyasztani a béreket **	3,30	3,00	5	1,514
Új tevékenységeket kell beindítani*	3,21	4,00	4	1,493
Növelni kell a marketing kiadásokat*	3,18	3,00	3	1,356
Csökkenteni kell a kommunikációs kiadásokat**	3,11	3,00	3	1,345
Új technológiákat és eljárásokat kell bevezetni*	2,84	3,00	3	1,314
Csökennteni kell a képzést és tréninget **	2,81	3,00	1	1,453
Paradigmaváltás kell az üzleti folyamatokban*	2,58	3,00	1	1,290
Létszámcsökkentésre lesz szükség**	2,53	2,00	1	1,371
Meg kell erősíteni a beszállítói hálózatot *	2,45	3,00	1	1,346
Növelni kell a képzést és tréninget*	2,43	2,50	1	1,357
Tudásmenedzsment programokat kell beindítani*	2,36	2,00	1	1,355
Üzleti területek kiszervezése*	1,78	1,00	1	1,078
Nem szükséges tenni semmit **	1,63	1,00	1	1,193
Egyéb intézkedéseket kell tenni	1,55	1,00	1	1,085

1 – 5 skála: 1 – nem jellemző, 5 – igen nagy mértékben jellemző
* proaktív lépések, ** reaktív lépések

Forrás: saját szerkesztés

válságkezelési módnak, úgy tűnik, hogy a nagyvállalatok jobban hajlanak e módszer alkalmazására, mint a kis- és mikrovállalatok.

Az emberi erőforrásmenedzsment területén eddig végrehajtott változtatások

A következő kérdéscsoportban arra kerestük a választ, hogy a vállalatok milyen változtatásokat hajtottak eddig végre, és hogy érték-e más olyan hatások a vállalatokat, amelyek a válságnak tulajdoníthatóak, és amelyek az emberi erőforrásmenedzsment területén válaszlépéseket kívánnak meg.

A már meglépett intézkedések közül a legtöbben (56%) a *létszám-befagyasztást* említették. A másik domináns elem a *megüresedő helyek be nem töltése*, amely tulajdonképpen az előzővel majdnem megegyező intézkedés. A vállalatok 26,8%-a elbocsátásra is kényszerült a válság hatásainak enyhítése érdekében, és 14,4%-uk élt az előnyugdíjazás eszközével. Elemzéseink során kimutattuk, hogy a vállalati méretek és tulajdonformák függvényében eltérések fedezhetők fel a munkaerő-biztosítás területén 2009-ben lezajlott változtatások kapcsán. A kereszttáblás elemzések alapján megállapíthatjuk, hogy a közepes és nagy cégek hajlamosabbak a megüresedett helyeket be nem tölteni, és ugyanez igaz az előnyugdíjazásra is.

A válaszadók 37,2% mondta azt, hogy *a válság érezhetően csökkentette a cég létszámát*.

A vizsgált vállalatok több mint 40%-ánál érezhetően csökkentette a válság *a képzésre, oktatásra fordított költségeket és időt*.

A szakszervezetek befolyása a nagy többség (89%) szerint nem változott, ami azt jeleneti, hogy ezek a kollektív érdekképviseleti szervek nem tudták segíteni a vállalatokat a válságból való kilábalásban, de lényeges akadályokat sem gördítettek a változások elé.

A juttatások csökkentése nem csak a tervek között szerepel, hanem az esetek 43,3%-ában már valamilyen formában meg is történt. Elenyésző azoknak a vállalatoknak a száma, akik szerint jelentősen növekedtek a juttatások.

2010-ben Magyarországon jelentősen meg fog változni a vállalatok által a munkavállalóknak adómentesen adható juttatások (az un. *cafete-*

ria elemek) szabályozása. Ennek kapcsán vizsgáltuk az ilyen fajta bérkiegészítések várható vállalati gyakorlatát is. A szervezetek juttatási rendszerét vizsgáló kérdésre adott válaszok alapján elmondható, hogy:

– a cégek 15,7%-a tartja meg a cafeteria rendszert amellett, hogy a 25%-os adót is átvállalja,

– 29,2% megtartja a cafeteria rendszert, de az adóterheket az alkalmazottakra hárítja,

– a válaszadók 32,9%-ánál nem volt bevezetve a rendszer, és ezen a jövőben sem kívánnak változtatni,

– körülbelül 11% nyilatkozott úgy, hogy megszünteti a cafeteria rendszert, 6,9% viszont az így felszabadult forrásokat béremelésre fordítja.

A vártnál (az átlagnál) szignifikánsan magasabb azoknak a magyar cégeknek a száma, amelyeknek korábban sem volt cafeteria rendszerük és most sem tervezik a bevezetését. Ugyanebben a kategóriában alacsonyabb a külföldi cégek aránya. A többi „cafeteria-válasz" kapcsán a tulajdonosi kör összetétele nem mutatott lényeges különbségeket. A vállalati méret és a béren felüli juttatások is több esetben közepesen erősen korreláltak. Az átlagnál szignifikánsan magasabb azoknak a nagy cégeknek az aránya, akik megtartják cafeteria rendszerüket, de a dolgozóikra hárítják az adóterheket, és nem emelik a keretösszeget. A kis vállalatokra az átlagnál magasabb arányban jellemző, hogy nem volt cafeteria rendszerük, és nem is tervezik a bevezetését.

A HR részleg hatékonysága

A válság kapcsán felmerülhet a HR osztály hatékonyságának növelése. A válaszadók 41,1%-a értett egyet ezzel a kijelentéssel, míg 55,1% szerint a szervezeti HR nem változik jelentősen a krízis hatására. A vállalkozások méretének növekedésével arányosan egyre nagyobb mértékben kívánják a cégek növelni a HR funkció hatékonyságát, figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a mikrovállalkozások alig 10%-ánál létezik külön ilyen funkció. A tulajdonosi formák között is voltak különbségek: hazai magáncégből kevesebb, míg külföldi magán- és hazai állami cégből az átlagnál több olyan van, ahol a HR hatékonyság javítását fontosnak gondolják.

Tudásmenedzsment szempontok a szervezetekben

A szervezetek nagy része egyetért azzal, hogy *az emberi erőforrás menedzsment stratégiai fontosságú* a vállalat számára (64,8%-os, illetve 3,81-es átlag az 5 pontos skálán).

Fontosnak tartják a vállalati tudás kamatoztatását is (58,1%, 3,62-es átlag), mert ez kiút lehet a válság okozta hullámvölgyből.

Azt azonban már kevesebben (42,8%) ismerték fel, hogy ennek a megfoghatatlan vagyontárgynak a fejlesztése szükséges ahhoz, hogy a vállalat kitűnő eredményeket érjen el, ugyanis 3,19-es átlaggal ez lett az utolsó a rangsorban.

A vállalati tudásmenedzsment másik feltétele az informatikai fejlesztés és az ezekkel az eszközökkel történő kommunikáció – ez 3,36-os átlaggal az utolsó előtti helyen áll.

A válaszadók 58,2%-a károsnak tartja az elbocsátásokat, mert ennek hosszú távú hatásai lehetnek, hisz a vállalati tudásvagyon csökken.

Irodalomjegyzék

Farkas F. – Karoliny M-né. – Poór J. 2009. In Focus: Hungarian and Eastern European Characteristics of Human Resource Management - An International Comparative Survey. *Journal for East European Management Studies*, 1:9-47

Fodor P. – Poór J. 2009. A válságkezelés emberi erőforrás –és tudásmenedzselés szempontjai. *Közgazdász Fórum*, 2:39-56

Honvári J. (szerk..) 2001. Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Budapest: Aula Kiadó

Poór J. – Boday P. – Kispál-Vitai Zs. 2009. Trendek és tendenciák a kelet-európai emberi erőforrás menedzsmentben. Komarno (Rév Komárom), Selye János Egyetem

Poór J. 2009. Emberi erőforrás menedzsment átalakulása a kelet-európai régióban. *Vezetéstudomány*, 7-8.:24-36

A költségvetési szervek megismerése – a közpénzellenőrzés megbízhatóságának feltétele

PETE ISTVÁN[1] – NAGY ÁGNES[1] – VOLKÁN (CARDOS) ILDIKÓ RÉKA[1]

Románia uniós csatlakozási folyamata során a közpénzek ellenőrzése és átláthatósága területén is megtörtént a jogharmonizáció. Ez lehetővé teszi az új alapokra épülő pénzügyi ellenőrzési rendszer létrehozását és működését, illetve az állami konszolidált költségvetés átvilágítását. A közpénzek ellenőrzésének eszközei az érvényben lévő törvények, szabályozások és a nemzetközi általános standardok értelmében a kontroll, valamint az audit különböző formái. Ilyen értelemben az Állami Számvevőszék hazai viszonyainkra alkalmazta a vagyonellenőrzést, a pénzügyi auditot, illetve a teljesítményellenőrzést audit formájában.

A központi költségvetés végrehajtásának, valamint az Európai Uniós pénzalapok felhasználásának ellenőrzése a pénzügyi és a teljesítményaudit modellek alkalmazásával válik lehetségessé. Az Állami Számvevőszék feladata a továbbiakban, hogy az új elvekre alapuló ellenőrzési rendszerre módszertant dolgozzon ki, és lehetővé tegye ezáltal azt, hogy az EU is megfelelő bizonyosságot szerezhessen az állami eszközök egyrészt szabályos, másrészt hatékony felhasználásáról.

Az érvényben lévő módszertan szerint a zárszámadás ellenőrzése esetén pénzügyi auditot alkalmaznak. A pénzügyi audit alkalmazásának első, elengedhetetlen lépése a tervezés, amelynek megvalósítása a költségvetési szerv működésének és tevékenységének megismerése által lehetséges.

A hazai jogszabályokra alapozva megpróbáljuk a jelen cikk segítségével bemutatni a központi költségvetés végrehajtásának ellenőrzési mechanizmusát, az alkalmazott pénzügyi auditot és jellegzetességeit, valamint a költségvetési szerv működésének és tevékenységének megismerési módjait. Ugyanakkor célunk bemutatni ezek fő elemeit, a szervezet külső irányítási, szabályozási és gazdasági környezetét, a vizsgált szervezet belső viszonyait, valamint a számviteli és a belső kontroll szabályozási rendszerét.

Kulcsszavak: állami számvevőszék, közpénzellenőrzés, pénzügyi audit, költségvetési szerv, belső kontroll rendszer

[1] Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi kar, Kolozsvár

A törvényhozás – a parlament – a központi költségvetés kormány általi végrehajtásának ellenőrzését az általa kinevezett ellenőrzési szerven keresztül, az Állami Számvevőszék révén gyakorolja. A központi állami költségvetés végrehajtásának, illetve zárszámadásának éves ellenőrzését az Alkotmány és az Állami Számvevőszékről szóló törvény szabályozza. Ennek értelmében az Állami Számvevőszéknek kötelessége az állami költségvetésről és az Európai Uniós pénzalapok felhasználásáról éves beszámolót kiállítani és a parlament elé terjeszteni megvitatás és jóváhagyás céljából.

A parlament felé történő beszámolói kötelezettség az EU országaiban különböző formában történik. Vannak országok, amelyekben a költségvetés ellenőrzési feladatának végrehajtása a zárszámadási gyakorlathoz igazodik. Ilyen értelemben, minden költségvetési szerv elemi beszámolót készít és azt a parlament elé terjeszti. A beszámolásért való felelősség kétszintű, vagyis minden költségvetési szerv felel a saját beszámolójáért, ugyanakkor minden minisztérium felel a hozzá tartozó intézmények beszámolóiért. A beszámolókat nem összesítik, hanem minden beszámolót benyújtanak a parlamentnek. Ebben a változatban tehát a parlament elé nem nyújtanak be összesített zárszámadást a költségvetés végrehajtásáról. Ebből kifolyólag a pénzügyi auditnak ilyen jellegű ellenőrzési feladata nincs.

Romániában a kormány az intézmények elemi beszámolóinak és a fejezeti kezelésű előirányzatok elemi beszámolóinak összesítését a parlament elé terjeszti, a parlament pedig erről az összesített zárszámadásról alkot törvényt. A zárszámadás elkészítésének három felelősségi szintje van. A költségvetési intézmények felelősek a saját elemi beszámolóik elkészítéséért, azonban ezeket nem terjesztik a parlament elé, hanem átadják a fejezetgazdáknak – a minisztériumnak, országos hatáskörű szerveknek, intézményeknek, társaságoknak. A fejezetgazdák elkészítik a fejezet-szintű zárszámadást, amit átadnak a Pénzügyminisztériumnak. A Pénzügyminisztérium felelős a központi költségvetés zárszámadásának elkészítéséért a fejezetek zárszámadása alapján, továbbá felelős a kormány nevében a zárszámadási törvényjavaslat parlament elé terjesztéséért.

A tárgyi évről szóló beszámoló a szabályszerűségek helyszíni elle-

nőrzése során feltárt eredményeket foglalja magába. A különböző ellenőrzési formák során az Állami Számvevőszék az Alkotmányban és a törvényben rögzített törvényességi, célszerűségi és eredményességi szempontok közül elsősorban a törvényességre illetve szabályszerűségre helyezi a hangsúlyt. Ennek ellenére az ellenőrzés kiterjed a gazdálkodás célszerűségére is, illetve a közpénzek felhasználásának gazdaságosságára, hatékonyságára és eredményességére. Az ellenőrzés módszere, alkalmazott eszközei az elmúlt tizenhat év során – amióta Romániában megalakult az Állami Számvevőszék – folyamatosan formálódtak.

A fejezeti szintű beszámolók szabályszerűségét, adatainak, állításainak megbízhatóságát azonban nagymértékben befolyásolják az elemi beszámolók. Ezért a fejezeti beszámolókra irányuló számvevőszéki ellenőrzésnek tisztában kell lennie azzal is, hogy az adott fejezet beszámolójának megbízhatósága szempontjából milyen kockázatot jelentenek az elemi beszámolók esetleges hibái. Ennek megítéléséhez a központi költségvetésben – mint az államháztartás központi szintjében – működtetett belső kontroll rendszerek tesztelésére is szükség van. A felügyeleti szerv intézményei belső kontroll rendszerének ellenőrzése az Állami Számvevőszék hatáskörét képezi. A fejezetekhez tartozó intézmények elemi beszámolói szabályszerűségének, megbízhatóságának megítélése a fejezet felügyeletét ellátó szervezet feladata.

Az Állami Számvevőszék évközi, illetve éves jelentés formájában számol be a parlamentnek saját tevékenységéről, az ellenőrzött szervezetek költségvetéseinek végrehajtásáról összesített zárszámadás teljesítésének módjáról, az ellenőrzött évben történt törvénytelenségekről, rendellenességekről.

Pénzügyi audit – a számvevőszék által használt ellenőrzési módszer

Románia uniós csatlakozási folyamata során a közpénzek ellenőrzése és átláthatósága területén is megtörtént a jogharmonizáció, amely lehetővé teszi az új alapokra épülő pénzügyi ellenőrzési rendszer működését, illetve az állami konszolidált költségvetés átvilágítását. Ilyen értelemben az Állami Számvevőszék hazai viszonyainkra alkalmazta az ellenőrzés különböző formáit, a vagyonellenőrzést, a pénzügyi auditot, il-

letve a teljesítményellenőrzést audit formájában. A központi költségvetés végrehajtásának, valamint az Európai Uniós pénzalapok felhasználásának ellenőrzése a pénzügyi és a teljesítményaudit modellek alkalmazásával válik lehetségessé. Az Állami Számvevőszék feladata a továbbiakban, hogy az új elvekre alapuló ellenőrzési rendszer révén lehetővé tegye azt, hogy az EU is megfelelő bizonyosságot szerezhessen az állami eszközök egyrészt szabályos, másrészt hatékony felhasználásáról. Mindez szükségessé teszi a hazai törvényekre és a nemzetközi általános standardokra épülő ellenőrzési módszertanok kidolgozását.

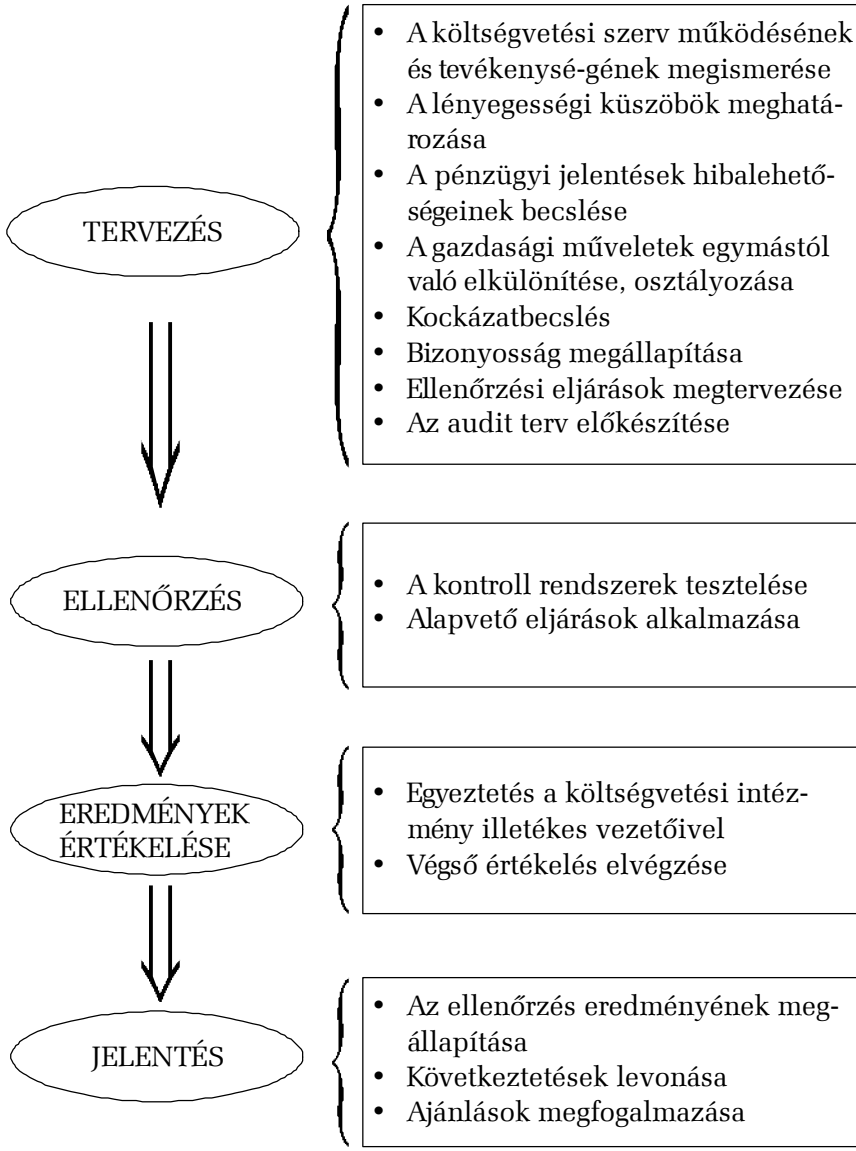
A zárszámadás elkészítése érdekében a módszertan a pénzügyi auditot alkalmazza ellenőrzési módszerként. Az audit során követik a pénzügyi jelentések teljességét, valódiságát, törvényességét és szabályszerűségét. Az ellenőrzés tartalmazza a gazdálkodásról szóló véleményezést is. Az audit tárgya kiterjed az állami, a társadalombiztosítási, a helyi önkormányzati, a kincstári, a független állami intézményi és más költségvetésekre. A zárszámadási ellenőrzés tárgyát képezik az állami és a helyi alárendeltségű intézmények, valamint minden olyan költségvetési szervezet, amely közpénzzel gazdálkodik.

A pénzügyi auditnak három alapvető szakasza van: tervezés, végrehajtás (ellenőrzés) és jelentés.

A hazai módszertanban előírt pénzügyi audit folyamat-modellje az 1. ábrán látható módon szintetizálható:

A modell alkalmazása lehetővé teszi a költségvetésről szóló jelentés létrehozását, a költségvetési intézmények beszámolóiban kimutatott bevételek és kiadások hű helyzetképének bemutatását, ezek teljességét, felmerülését, mértékét és szabályszerűségét független vélemény formájában. A pénzügyi audit folyamat-modelljét a tervezett éves ellenőrzés során alkalmazzák.

A pénzügyi audit során, az Állami Számvevőszéknek ellenőriznie kell valamennyi fejezet beszámolójának megbízhatóságát. Tesztelnie kell továbbá a pénzügyi kimutatások pontosságát és valódiságát, a bevételek, a befizetések, a költségek és a kifizetések törvényességét, a költségvetési módosítások törvényességét, az állami költségvetésből és a speciális pénzalapokból kiutalt beruházási támogatások célirányos felhasználását, az állami hitelek szerződési módját, ezek kamatját és hatá-

Forrás: saját szerkesztés

1. ábra. A pénzügyi audit folyamata

ridőre való visszafizetését, valamint az állam és az önkormányzatok követeléseit és kötelezettségeit, az állami tulajdon és szolgáltatások bérbeadását, az anyagi- és pénzeszközök kezelési módját, a közvagyon egységének megőrzését, a központi költségvetésben működtetett belső kontroll rendszereket. Mindegyik feladat megoldásához sajátos ellenőrzési módszerek kidolgozása szükséges, amelyek létrehozására a számvevőszék működését és hatáskörét szabályozó törvény, valamint az erre vonatkozó nemzetközi standardok biztosítják a keretet.

A számvevőnek olyan mértékben kell megismernie az ellenőrzött költségvetési szerv tevékenységét, felépítését, szabályozottságát, hogy megértse azokat a jelenségeket, tranzakciókat és gyakorlatokat, amelyek hatással vannak a szervezet költségvetési beszámolójára, valamint annak ellenőrzésére. A számvevőnek alapos ismeretekkel kell rendelkeznie az ellenőrzött költségvetési szerv tevékenységéről, hogy azok segítségével meg tudja határozni azokat az eseményeket, ügyleteket és módszereket, amelyek az ő megítélésében jelentős hatással lehetnek a beszámolóra, a vizsgálatra, a megállapításokra és a minősítésre.

Az ellenőrzéshez szükséges ismeretek az általános, valamint a vizsgált költségvetési szerv működésével, tevékenységével kapcsolatos konkrét ismereteket foglalják magukban. Az ellenőrzés előkészítése illetve végrehajtása során az ismeretek megszerzése olyan folyamatos és összegző munka, amelynek során a számvevő a vizsgált szervezet tevékenységére, működésére vonatkozó szükséges információkat begyűjti és értékeli, majd az így összegyűlt ismereteket az ellenőrzés valamennyi szakaszában a bizonyítékhoz viszonyítja. Az információk folyamatosan aktualizálva, pontosítva vannak. Fontos, hogy a felkészülés és tervezés szakaszában a számvevő kellőképpen megismerkedjen a szervezet tevékenységével, működésével, jellegzetességeivel, mert ha az ellenőrzés későbbi szakaszában ezektől a begyűjtött információktól jelentősen eltérő információk jelennek meg, akkor a tervezett és a már részben végrehajtott eljárások módosításra szorulnak, ami többletmunkát okoz. Az ismeretek hiánya tévedéshez vezethet. A zárszámadás ellenőrzése során a hibák, kihágások, törvénytelenségek és szabálytalanságok feltárásának alapvető előfeltétele a vizsgált szervezet tevékenységének számviteli és belső kontroll szabályozási rendszerének alapos megismerése. A tevé-

kenység ismerete viszonyítási alapként is működik, annak alapján lehet a beszámolóban szereplő állítások valódiságát megítélni.

A pénzügyi audit lépései

A pénzügyi audit alkalmazásának első elengedhetetlen lépése a tervezés, amelynek megvalósítása a költségvetési szerv működésének és tevékenységének megismerése által lehetséges.

1. A tevékenység megismerése

A tevékenység megismerésének főbb elemei a vizsgált szervezet külső irányítási, szabályozási és gazdasági környezete, valamint a vizsgált szervezet belső viszonyai. A számvevő feltárja azokat a szempontokat, amelyek alapján a vizsgált költségvetési szerv működik. Ilyen értelemben meg kell ismerni a külső környezeti tényezőket, amelyek hatással vannak a vizsgált költségvetési szerv jelenére és jövőbeli tevékenységére, működésére, át kell tekintenie, hogyan működik saját környezetében az ellenőrzött szervezet, továbbá tisztában kell lennie a vizsgált szervezet működését, tevékenységét meghatározó és befolyásoló szabályozási környezettel. A külső irányítási, szabályozási és gazdasági környezet magába foglalja az ellenőrzött szervezetet érintő törvényeket és jogszabályokat, az elemi költségvetési beszámolóra vonatkozó speciális előírásokat, a fejezet feladatrendszerét, struktúráját, az azokban bekövetkezett, költségvetést érintő változásokat, az ellenőrzött szervezetnek a feladatrendszerben, költségvetési struktúrában elfoglalt helyét, annak esetleges változását, módosulását, a szolgáltatásait igénybe vevők körét, a finanszírozások módját és annak nagyságrendjét, a jelentéstételi kötelezettségek tartalmát, rendszerességét, címzettjeit, valamint egyéb tényezőket.

A költségvetési szerv belső viszonyait annak szervezeti felépítése, területi tagoltsága, a gazdálkodás megszervezésének módja, a pénzügyi-gazdasági szervezete, a belső ellenőrzés kiépítettsége, a költségvetés nagyságrendje, szerkezete, a finanszírozási források összetétele és a saját bevételek mértéke, a pénzügyi helyzet, a finanszírozás alakulása, tevékenységének jellege, a vállalkozási tevékenység szerepe, mértéke, a célfeladatok és ezek forrása, a fejezeti kezelésű előirányzatok, külső segélyforrások, támogatások igénybevétele, a vagyonszerkezete és annak

változásai, a befektetések, tulajdoni részesedések mértéke és egyéb tényezők határozzák meg.

A tevékenység megismerésének legfontosabb forrásai a szervezetet érintő törvények és jogszabályok, az alapító okirat, a korábban begyűjtött információk, a szervezet által készített előző évek éves költségvetései, beszámolói, belső szabályzatok, számviteli szabályozások, ügyrendek, munkaköri leírások, belső vezetői jelentések, évközi pénzügyi jelentések, a tevékenységével kapcsolatosan szerzett korábbi tapasztalatok, az információkat rendszerbe foglaló tanúsítványok, a rendelkezésre álló központi adatbázisokból az ellenőrzött szervezetre vonatkozó adatok, a szervezet létesítményeinek, telephelyeinek helyszíni megismerése, a szervezet és a felügyeleti szerv munkatársaival folytatott megbeszélések, interjúk, a belső és a külső ellenőrzések jelentései, kiadványok és egyéb forrásanyagok. A tevékenységre, működésre vonatkozó információk megszerzésénél különös figyelmet kell fordítani a korábbi időszakhoz képest történt változások megismerésére.

A tevékenységről, működésről szerzett ismeretek felhasználása segíti a számvevőt a problémák felismerésében, a kockázatok becslésében, a szabályszerűségi ellenőrzés hatékony és eredményes tervezésében és végrehajtásában. Az ismeretek segítséget nyújtanak a vizsgálati célok közötti súlyozásban, a lényegesség megállapításában, valamint az eljárások jellegének, mértékének és ütemezésének meghatározásában, a vizsgálati bizonyítékok értékelésében. Minél szélesebb és részletesebb ismerettel rendelkezik a számvevő az ellenőrzött szervezet tevékenységéről, annál jobban fel tudja mérni a lehetséges kockázatokat, a problémás területeket. Ez egyfelől segíti abban, hogy a pénzügyi szabályossági ellenőrzés tervezésekor meghatározza a kritikus vizsgálati területeket, célokat, és kiválassza a megfelelő eljárásokat a beszámolóban esetleg előforduló hibás állítások feltárására. Másfelől a tevékenység, a működés alapos ismerete segíti a számvevőt abban is, hogy a lehető leghatékonyabban folytassa le az ellenőrzést. A tevékenység, a működés ismeretének fontos szerepe van a vizsgálat során beszerzett bizonyítékok értékelésében, ugyanis a számvevőnek a megszerzett ismeretek alapján az adott vizsgálati területtel kapcsolatban előzetes várakozásai alakulnak ki a kiválasztott vizsgálati eljárás eredményét illetően. Ennek értelmé-

ben a kapott vizsgálati eredmények értékelését nagymértékben segíti azoknak az előzetes várakozásokkal való szembesítése. Az ellenőrzött költségvetési szerv adottságainak, jogi, gazdasági és egyéb környezetének ismerete lehetővé teszi, hogy a kapott vizsgálati eredményeket a számvevő az adott sajátos körülmények figyelembevételével értékelje, nem pedig azoktól elvonatkoztatva. A tevékenység ismerete nélkül az ellenőrzés eredményét nem lehet elfogadható bizonyossággal megítélni. A számvevőt az ellenőrzött szervezet tevékenységéről szerzett ismeretei segítik a lehetséges kockázatok megítélésében, a kritikus területek feltárásában, a megfelelő ellenőrzési eljárások kiválasztásában. A tevékenység ismerete a vizsgálati eljárások eredményének értékelésekor olyan viszonyítási alapként működik, amely alapján lehetővé válik a hibás állítások feltárása.

A dokumentálás a felkészülés és a feladatok tervezése időpontjában rendelkezésére álló valamennyi információ összegzését jelenti. A számvevőnek dokumentálnia kell az ismeretszerző munka eredményeit, és le kell vonnia azokat a fontos következtetéseket, amelyek segítik a konkrét feladatterv elkészítésében. A szerzett ismereteket dokumentálni kell, mert azok nem csak egy adott évről szolgáltathatnak információkat, hanem több évre biztosítják a vizsgálat hátterét.

A konzultáció az ellenőrzött szervezet vezetésével a nemzetközi pénzügyi audit standardok előírása, ajánlata. A számvevőnek a megszerzett ismeretek birtokában, a konkrét feladatok megtervezése előtt ajánlatos konzultálnia az ellenőrzendő költségvetési szerv beszámolójának készítéséért felelős vezetővel, aminek eredményét dokumentálnia kell.

2. A számviteli és a belső kontroll szabályozási rendszerének megismerése

A számviteli és a belső kontroll szabályozási rendszerének alapos megismerése szintén a pénzügyi audit tervezésének része.

A számviteli és a belső kontroll rendszereket törvények, rendelkezések és belső határozatok szabályozzák, amelyek az alkalmazott és működő irányítási, szabályozási rendszereket, azok környezetét és a kontroll eljárásokat jelentik. A számvevő a belső kontroll rendszerek megismerésével képet alkot a törvények és más jogszabályok, felügyeleti szervi intézkedések, valamint a vezetési utasítások következetes alkalmazásáról,

az intézmény működésének és gazdálkodásának szabályszerűségéről, a számviteli nyilvántartások minőségéről, a pénzügyi és vezetői információk megbízhatóságáról, megfelelő időben történő elkészítéséről, a gazdasági események feldolgozásáról, az eszközök és az információk védelméről.

A belső kontroll rendszerek működése eredményességének megítélésénél a számvevőnek figyelembe kell vennie az irányítási és szabályozási környezet, a belső kontroll rendszerek egyes elemeinek összehangolását, annak vezetői felügyeletét, a különböző eljárások és hatáskörök kialakítását, kulcsfontosságú munkakörök különválasztását illetve meghatározását, az eszközök és számviteli nyilvántartások fizikai elérhetőségének korlátozását, a felső vezetés és az érintett vezetők viszonyulását a belső kontroll rendszerekhez.

A belső kontroll rendszerek megismerése segíti a számvevőt abban, hogy az ellenőrzéskor azokra az elemekre összpontosítson, amelyek összefüggenek a költségvetési beszámolóval, és az azokban szereplő állítások valódiságára és helyességére szolgáltatnak információt. A rendszerek megismerésének feltétele, hogy a számvevő vegye figyelembe a rendszer elemeit, vagyis a vizsgált szervezet gazdálkodási, elszámolási, számviteli rendszerét, az adatfeldolgozás módját, a feladat, jog és felelősségi körök elkülönítését, a vagyontárgyak megőrzését, a számviteli eljárásokat, a személyi feltételeket, a folyamatba épített ellenőrzést és a vezetést. A számvevőnek olyan mértékben kell megismernie a számviteli rendszert, hogy azonosítani és értelmezni tudja a költségvetési szerv tevékenységeiben előforduló főbb ügyletcsoportokat és ezek kezdeményezési módját, az éves beszámolót alátámasztó számviteli nyilvántartásokat, bizonylatokat és könyvelési számlákat, a számviteli és beszámoló készítési rendszer folyamatát, a jelentősebb gazdasági eseményeket és más ügyleteket kezdeményezésüktől a beszámolóban történő megjelenítésükig.

A számviteli rendszernek három fő, kockázatokat hordozó tranzakció-típusa ismeretes, amelyet a számvevő elkülöníthet. Ezek a rutin ügyletek, nem rutin ügyletek és a számviteli becslések.

A ***rutin ügyletek*** a működés szokásos gazdasági ügyletei, pl. beszer-

zés, pénzkifizetés vagy pénzbevételezés. Ezek nagy számban fordulnak elő, ismétlődnek, mérhetők, minden alkalommal azonos módon dolgozhatók fel. A rutin ügyletek alkalmasak a vezetés, valamint a belső kontroll rendszer hatékony működtetésére.

A ***nem rutin ügyletek*** a szokásostól eltérő nagyságrendű, ritkán előforduló ügyletek, pl. ingatlaneladás, központi beruházás, hitelfelvétel. Kis számban fordulnak elő, előre nem láthatók, külön megfontolást igényelnek az elszámolás szempontjából, és gyakran kérdéses a gazdasági tartalmuk is. A nem rutin ügyletek miatt a vezetés nehézségbe ütközhet a hatékony belső irányítási és szabályozási rendszer kialakítása és működtetése szempontjából.

Számviteli becslés az éves költségvetési beszámolóban szereplő minden olyan összeg vagy tétel, amely csak közelítő számítással támasztható alá, pl. a hasznos élettartam meghatározása vagy bizonyos elhatárolási tételek. Erre akkor van szükség, ha egyes gazdasági események eredménye jövőbeli események kimenetelétől függ, vagy a már bekövetkezett eseményekre vonatkozó adatokat nem lehet határidőre vagy költséghatékonyan előállítani. A számviteli becslések minden esetben egyedi megfontolást igényelnek.

Az ellenőrzött szervezeteknek rendelkezniük kell szervezeti és működési szabályzattal, amelyek meghatározzák a szervezet működését érintő feladatokat és hatásköröket, felelősségeket, a beszámoltatás rendjét.

A belső kontroll rendszerek egyik alapvető eszköze azoknak a feladatoknak vagy munkaköri kötelességeknek az elkülönítése, amelyek esetleges összevonása lehetővé teszi egyazon személy számára egy tranzakció lebonyolítását és nyilvántartásba vételét. A munkaköri kötelességek különválasztása csökkenti a szándékos manipuláció vagy a tévedés kockázatát, és követi az ellenőrzési műveleteket. El kell különíteni egymástól az olyan funkciókat, mint az engedélyezés, a végrehajtás, a nyilvántartásba vétel. A függetlenített belső ellenőrzésnek el kell különülnie a tevékenységek mindennapi irányításától, illetve operatív feladatok végrehajtásától. A belső kontroll rendszerek megismerésének elsődleges eszközei az információkérés, a folyamatok megfigyelése, a dokumentumokba való betekintés, valamint az előbb felsoroltak kombinációi.

A megismerési folyamatban a számvevőt segítik a költségvetési szervvel kapcsolatosan szerzett korábbi ellenőrzési tapasztalatok. A megismerés és a minél több és alaposabb információ érdekében a számvevő a költségvetési szerv különböző szervezeti szintjein kikérdezheti a vezetőket, a munkafelügyeletet ellátó személyeket és más alkalmazottakat. Hivatkozhat írásos anyagokra, így például folyamatok szabályozására, munkaköri leírásokra és folyamatábrákra. Ugyanakkor a számvevő a megismerés érdekében megtekintheti a belső kontroll rendszerek által kiállított dokumentumokat és nyilvántartásokat. Megfigyelheti a költségvetési szerv tevékenységének és működésének megszervezését, a vezetők tevékenységét, az ügyletek feldolgozásának jellegét.

A belső kontroll rendszerekről szerzett ismereteit a számvevőnek dokumentálnia kell. A dokumentálás formáját és terjedelmét a költségvetési szervezet mérete és összetettsége, valamint belső kontroll rendszereinek a jellege szabja meg. Minél összetettebb a költségvetési szerv belső kontroll rendszere, illetve minél teljesebb körűek az ellenőrzés eljárásai, annál kiterjedtebbnek kell lennie a számvevő által készített dokumentációnak. A dokumentáció nem csak egy adott évi ellenőrzés hátterét adja, hanem több évre szóló információkat szolgáltathat. Így elkészíthető külön-külön minden költségvetési szervnek az állandó dossziéja, amelyet minden ellenőrzési alkalommal fel kell újítani a szervezet életében végbement változások szempontjából.

A belső kontroll rendszerek minősítéssel láthatók el. A jó minősítés azt jelenti, hogy a belső irányítási és szabályozási eszközök és eljárások az összes előforduló kockázatot megfelelően kezelik és eredményesen működnek megbízhatóságuk szempontjából. Az elfogadható minősítés azt jelenti, hogy a belső irányítási és szabályozási eszközök és eljárások bizonyos mértékben alkalmasak az összes előforduló kockázat kezelésére, de esetenként hibásan működnek, a gyenge minősítés esetében a belső irányítási és szabályozási eszközök és eljárások nem minden kockázatra terjednek ki és gyakran hibásan működnek. A számvevőnek kötelessége tájékoztatni az ellenőrzött szervezet vezetését a belső kontroll rendszerek kiépítettségében és működésében észlelt hiányosságokról. A tájékoztatás kommunikációs csatornája, időzítése és formája a feltárt hiányosságok jellegétől és súlyosságától függ.

Záró gondolatok

A költségvetési szerv működésének és tevékenységének megismerése, mint a pénzügyi audit előszakasza, elősegíti ennek pontosságát, megbízhatóságát. A zárszámadás pénzügyi szabályszerűség szempontjából való ellenőrzésének célja, hogy lehetővé tegye a számvevői vélemény kialakítását arról, hogy az ellenőrzött szervezetnél a gazdálkodás szabályszerű-e, az éves elemi költségvetési beszámoló készítési elveit betartották-e, a vizsgált tranzakciók, a pénzforgalmi kimutatás, illetve az éves beszámoló nem tartalmaz-e lényeges téves állításokat, hibákat.

Az ellenőrzés során a számvevőnek véleménye kialakításához bizonyosságot kell szereznie annak érdekében, hogy képes legyen következtetéseket levonni, amihez intézményenként és esetenként eltérő mélységű és mennyiségű vizsgálati munka szükséges. A pénzügyi szabályszerűségi ellenőrzés módszerei eredményesek, hatékonyak és konstruktívak kell, hogy legyenek. Vagyis elegendő és megfelelő bizonyítékot kell nyújtaniuk a költségvetési beszámolóval kapcsolatban kialakított számvevőszéki vélemény alátámasztásához, az erőforrásokat a legnagyobb kockázatú területekre kell összpontosítaniuk, és olyan módszereket kell választaniuk, amelyek minimum ráfordítással érik el a kitűzött célokat.

Ugyanakkor a módszereknek olyan előirányzatokat kell tartalmazniuk, hogy azok alapján tanácsokat lehessen adni az ellenőrzötteknek a folyamatok átláthatóságának érdekében, a hibák kijavítására, ismétlődésük megakadályozására, és amelyek rendszerszemléletű megszervezést szolgálnak a saját körülményeiknek megfelelő pénzügyi irányítással és szabályozással kapcsolatban.

A szabályszerűségi ellenőrzés eredményeként a számvevő minősíti a vizsgált szervezet elemi beszámolójának szabályszerűségét, megbízhatóságát. Ez által felértékelődik a számvevő egyéni felelőssége. Az elemi beszámoló pénzügyi szabályszerűségi ellenőrzését az ellenőrzés általános szabályainak keretei között, a sajátos ellenőrzési eljárásokon, megoldásokon keresztül végzik el, figyelembe véve az eltelt időszakban szerzett tapasztalatokat és költségvetési sajátosságokat. Ezek szükségessé tették az ellenőrzési rendszer további pontosítását, aminek elengedhetelen feltétele a költségvetési szerv működésének és tevékenységének megismerése.

Irodalomjegyzék

Federaţia Internaţională a Contabililor – *Reglementări internaţionale de audit. Asigurare şi etică*. Editura IRECSON, Bucureşti, 2008

Federaţia Internaţională a Contabililor – *Audit financiar 2006. Standarde şi codul etic*. Editura IRECSON, Bucureşti, 2007

Curtea de Conturi a României – Revista de Audit Financiar nr.1/2001. Tiparul: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", Bucureşti, 2001

Legea nr. 94/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii de Conturi, republicată. Monitor Oficial al României partea I nr. 282 din 29 aprilie 2009

Ordonanţa Guvernului nr. 119/1999 privind controlul intern şi controlul financiar preventiv, republicată. Monitorul Oficial al României partea I nr.799 din 12 noiembrie 2003

Hotărâre pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea şi desfăşurarea activităţilor specifice Curţii de Conturi, precum şi valorificarea actelor rezultate din aceste activităţi. Monitorul Oficial al României partea I nr.78 din 10 februarie 2009.

A pénzügyi válság alapját képező értékpapírosítási folyamat

JUHÁSZ JÁCINT[1] – KOVÁCS IMOLA[1] – KARSAI ZOLTÁN[1]

A dolgozat célja a pénzügyi válságot megelőző értékpapírosítási folyamat bemutatása, valamint az ennek a folyamatnak a során felmerülő feszültségpontok azonosítása. Rámutatunk arra, milyen makrogazdasági folyamatok vezettek az értékpapírosítás során létrejött magas hozamot biztosító pénzügyi eszközök iránti igény növekedéséhez, hogyan szennyeződött az értékpapírosítási folyamat alapköve, a jelzálogpiac, valamint azt, hogy milyen strukturált pénzügyi termékeket építettek erre a piacra. Alapvetően három nagy feszültségpont különböztethető meg, ezek a keletkeztető és szétosztó modellhez, a strukturált pénzügyi termékekhez, valamint a minősítésekhez kapcsolhatóak. Végezetül az értékpapírosítási folyamat átfogó leírására kerül sor.

Kulcsszavak: értékpapírosítás, jelzálogpiac, strukturált pénzügyek, adósságfedezetű kötelezettség, hitel-nemfizetési csereügylet

Makrogazdasági előzmények

A 2000. március 10-én kipukkant dotcom buborék tekinthető a 20. század utolsó pénzügyi válságának, amikor is az amerikai NASDAQ 100 index folyamatos zuhanásnak indult. Sokak véleménye szerint az ezt követő recesszió elkerülése végett kezdett kamatlábvágásokba az amerikai jegybank, 2001-ben számszerűen 11-szer, az év eleji 6,5%-ról év végére 1,75%-ra csökkentve azt. Egy másik feltételezett oka a kamatlábvágásoknak az alacsony inflációs környezet kialakulása volt, amely alapvetően az olcsó – elsősorban ázsiai és kínai eredetű – importnak és az alacsony költségű – a fejlődő piacokról a fejlett piacokra áramló – munkaerőnek volt köszönhető.

Továbbá létezett egy megtakarítási telítettség, amely főleg Kínára és Dél Ázsia egyes államaira, valamint az olajexportőr országokra volt jellemző (Isărescu, 2009).

[1] Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi kar, Kolozsvár

Ezzel párhuzamosan felgyorsult a világ pénzügyi piacainak integrációja: a pénzügyi piacok egyetemessé váltak, hasonló termékekkel, hasonló szabályokkal működtek, szabaddá vált az intézményalapítás, és az intézmények egyre kevesebb korláttal tudtak országhatárokon keresztül szolgáltatni, felgyorsult a tőkeáramlás, stb. A feltörekvő országok forrástöbblete ezeken a piacokon keresztül próbált befektetési lehetőségeket keresni, amely végső soron a hozamok mérséklődéséhez vezetett. Tulajdonképpen a fejlett országok fogyasztási többletét a feltörekvő országok megtakarításai finanszírozták. Mint tudjuk, a lazább monetáris politika likviditás-bővüléshez vezet, ez a többlet likviditás pedig a kamatlábak és a hozamok volatilitásának mérséklődését eredményezi. (Isărescu, 2009; Király et al., 2008) Az alacsony kamatok és a mérséklődő befektetési hozamok felerősítették a befektetők és közvetítők közötti, kockázaton alapuló versenyt, a „hozamvadászatot", ami növekvő kockázati étvágyat, azaz a kockázati felárak jelentős csökkenését váltotta ki. A mérsékelt volatilitás a befektetőket szintén a kockázat alábecsülésére ösztönzi, ami szintén alacsony kockázati felárat eredményez. (Isărescu, 2009; Király et al., 2008) A kockázatot tovább csökkentő tévhit a strukturált pénzügyi termékek diverzifikációs hatékonyságából fakadt, ugyanis a kockázatok együttes bekövetkezését csak távoli lehetőségnek tekintették, ezért a kockázatkezelők alacsony feltételezett korrelációs együtthatók mellett számolták az esetleges bukás esetén bekövetkező veszteségek nagyságát. Mint kiderült, ez nagy hiba volt.

Ezek a jelenségek számos részpiacon eszközár buborékok, illetve azokhoz hasonló jelenségek kialakulásához vezettek. A gyorsan növekvő eszközárak felértékelték a befektetési társaságok, fedezeti alapok és egyéb pénzügyi intézmények eszközoldalát, ami a mérlegazonosságból következően a saját tőkét növelte. Mivel ezen intézmények többsége meghatározott tőkeáttételi szinten működik, a saját tőke növekedése a tőkeáttétel növekedésével, új források bevonásával és egyben új befektetések megvalósításával járt. A likviditásbőség egyszerre jelent meg a pénzügyi piacokon és a finanszírozási rendszerben: a bankok szívesen finanszírozták a vagyonhatás miatti magasabb tőke mellett növekvő tőkeáttételeket. (BIS, 2009; Király et al., 2008)

Az önmagát erősítő folyamat – csökkenő hozamok, csökkenő kockázati felárak, hozamvadászat, emelkedő eszközárak, piaci és finanszírozási likviditásbőség – minden szereplő tőkeáttételének növekedéséhez vezetett. Az alacsony kamatok valamint a növekvő ingatlanárak növelték a lakáspiaci keresletet, amely a lakásárak közel megkétszereződéséhez vezetett. Ez a szintén önmagát erősítő folyamat – növekvő ingatlanárak, növekvő hitelezési lehetőség, bővülő hiteltömeg, tovább növekvő kereslet, még magasabb ingatlanárak – elsősorban a háztartások tőkeáttételét növelte meg. Erről szólt az új évtized első fele, minden csak nőt, de sajnos csak az árnövekedést vették figyelembe, a kockázat növekedését valahogy szem elől tévesztették.

A jelzálogpiac felépítése

A jelzálogpiac relatív hosszú múltra tekint vissza, de a válság szempontjából az elmúlt három-négy évtized az, ami érdekes lehet, ugyanis több mint 30 éve a hitelfelvevők és a végső hitelnyújtók, a kötvénybefektetők összekapcsolását biztosító értékpapírosításra alapozva működik, amelynek során a bank jelzáloghitel portfóliójából a befektetők számára piac- és forgalomképes kötvény keletkezik. A lényege, hogy a hitelfelvevők hosszú távú kölcsöneit a hosszú távú megtakarítók biztosítják. (Goldman Sachs, 2008)

Az értékpapírosítás kezdeményezői a bankok, amelyek ezáltal a hitelek kockázatát áthárítják, megosztják a hosszú távú befektetők között – általában nyugdíjalapok, életbiztosítók. Ezt a hitelezési modellt keletkeztető és szétosztó modellnek nevezzük, amely alapvetően számos előnnyel jár: csökkenti a hitelkockázat koncentrálódását, csökkenti a bankokkal szemben támasztott tőkekövetelményeket és likviditást biztosít a jelzáloghitelezőknek, valamint bővül a befektetési termékek választéka mind az intézményi, mind pedig a magánbefektetők számára. Kezdetben csak a jó minőségű hitelek értékpapírosítása történt meg, ellenkező esetben képtelenek lettek volna az értékpapírok értékesítésére, ugyanis a befektetők nem hajlandóak rossz minőségű hiteleken alapuló papírokat megvásárolni. Az értékpapírosítás jelentős részét állam-közeli ügynökségek végezték, kizárólag a szigorú előírásaiknak megfelelő hitelek kerültek értékpapírosításra,

továbbá a hitelek az ügynökségek által garantálva voltak. Ezen szempontok az értékpapírokat kockázatosságuk és likviditásuk szempontjából az állampapírokkal tette hasonlatossá. A klasszikus „delegált megfigyelő" banki szerep a keletkeztető és szétosztó modellben nem sérül, hiszen a keletkeztető érdekelt a hitelminőség megőrzésében, egyébként nem tudná értékpapírosításra bocsátani a hiteleit (Király et al., 2008).

Az amerikai jelzálogpiac azonban sosem csak a jó minőségű hitelekből ált, a piacnak mindig voltak ennél kockázatosabb szegmensei, ilyen a másodrendű ügyfelek piaca, más néven a subprime szegmens. Ebbe a piaci szegmensbe olyan személyek kerülnek, akik a jó minőségű hitelfelvevőkhöz viszonyítva csak magasabb kamat mellett jutnak hitelhez, magasabb kockázati besorolásuk miatt. Az ennek a piaci szegmensnek adott kockázatos hitelek nem értékpapírosíthatóak állami, illetve kvázi állami garancia mellett, azaz elvileg nem képezhetik a keletkeztető és szétosztó modell tárgyát. 2001-től óriási növekedésnek indult a subprime szegmens: 2001 és 2007 között a másodrendű jelzáloghitelek volumene meghatszorozódott; és míg 2001-ben a másodrendű jelzáloghitelek a teljes jelzáloghitel-állomány 5%-át tették ki, addig ez az arány 2007-re meghaladta a 15%-ot (1400–1500 milliárd dollár, amelyből 1000–1100 milliárd értékpapírosított). A másodrendű hiteleknek ezt a gyors felfutását elősegítették többek között az alacsony induló törlesztésű hitelkonstrukciók, valamint az ingatlanárak folyamatos emelkedése (IMF, 2007).

Korábban láttuk, hogy a jelzálogpiac az értékpapírosításon alapul, így értelemszerűen ha az alap piac bővül, akkor a ráépülő piacok is bővülésnek indulnak. Most az a kérdés merülhet fel, hogyan növekedhetett – még soha sem látott méretekben – az értékpapírosítási piac, ha csak a jó minőségű hitelek kerülnek értékpapírosításra? A választ a magán-jelzáloghitel fedezettségű papírok[2] jelentik, amelyek által az állam-közeli ügynökségek követelményeinek nem megfelelő

[2] Private labeled MBS

hiteleket értékpapírosítják. Ezek a társaságok még az 1970-es években megjelentek, és annak érdekében, hogy tudják értékesíteni értékpapírjaikat, hitelbiztosítást vásároltak erre szakosodott biztosítóktól, az ún. monolinerektől, illetve a nagy hitelminősítőkkel minősíttették papírjukat, és csak a kiváló (általában az AAA) minősítésű papírokat értékesítették. Az értékpapírosítás és a hitelnövekedés között is pozitív visszacsatolás működött: az értékpapírosítás olcsóbbá tette a bankok számára a hitelezést, ezáltal növelte a hitelkínálatot, a növekvő hitelkínálat pedig további értékpapírosításhoz vezetett (Jacobs, 2009).

Mivel a növekvő hitelállományon belül a másodrendű hitelek növekedési üteme jóval meghaladta az elsőrendűkét, így az értékpapírosított termékek között is egyre nagyobb részt tettek ki a kockázatos hitelekre épülő magánjellegű értékpapírok. Ezen részpiac növekedésének az eredménye az volt, hogy egyre kevésbé lehetett megkülönböztetni a jó minőségű papírt a rossz minőségűtől, azaz a transzparencia már az első értékpapírosítási ciklusban kezdett romlani. A szennyeződő piac, a másodrendű hitelek és ennek nyomán a másodrendű értékpapírok ugrásszerű növekedése azonban azt jelentette, hogy a keletkeztető és szétosztó modell sérült: mivel volt kereslet a magasabb hozamot biztosító termékek iránt, a bankok a „minden értékpapírosítható" lehetőség által felszabadultak a korábbi minőségi követelmények nyomása alól, és egyre kevésbé voltak érdekeltek ügyfeleik kockázatának korlátozásában. (BIS, 2009)

Valószínűleg a háztartások túlzott eladósodottsága, valamint a hitelkamatok emelkedése miatt lelassult hitelfelvétel következtében 2006 elején a lakásárak növekedési üteme lassulni kezdett, majd folyamatos csökkenésnek indult. Ennek hatására negatív spirál indult be: a csökkenő kereslet valamint a másodrendű jelzáloghitelek növekvő mulasztási rátája következtében növekvő ingatlankínálat tovább csökkentette az ingatlanárakat, ami viszont tovább csökkentette a keresletet és növelte a mulasztási rátát. 2007 elejétől a nagy másodrendű jelzáloghitelezők sorra jelentették be a bedőlő hiteleik következtében jelentkező veszteségeiket. (Jacobs, 2009; Király et al., 2008)

Strukturált pénzügyek

A jelzálogpiac fejlődésével párhuzamosan erőteljes fejlődés ment végbe a strukturált pénzügyek[3] területén. Az értékpapírosítás lényege – legalábbis amikor legelőször alkalmazták – egy jövőbeli pénzáramlás szétszedése és más tulajdonságú pénzáramlássá való átcsomagolása volt. Az értékpapírosítás sokáig csak a bankmérleg könnyítéséről szólt, pontosabban illikvid hiteleket alakítottak át likvid értékpapírokká. Ezt a likviditást elősegítette az állami vagy kvázi állami garancia. Így érthetőnek tűnik, miért vélekedtek pozitívan a befektetők a jelzáloghitelekkel fedezett kötvényekről. (Goldman Sachs, 2008)

Az értékpapírosítás tárgyát jelentő pénzáramlásnak három olyan alaptulajdonsága van, amelyeket érdemes átalakítani annak érdekében, hogy a végső befektető elvárásainak minél inkább megfelelő termékhez jusson: a lejárat, a kamatozás és a hitelkockázat.

A strukturált pénzügyek első lépése a pénzáramlás kamatozásának és lejáratának átalakítása volt. Ennek eredményeként a fix kamatozású jelzáloghitelekből egyaránt keletkeztek fix és lebegő kamatozású kötvények.

A következő és talán a legjelentősebb lépés a hitelkockázat átcsomagolása volt, amely különböző kockázattal rendelkező sávok kibocsátása révén valósult meg, egész pontosan három sávon keresztül.

1. A senior sávba tartozó papírok az eredeti hitelekből keletkező esetleges veszteségtől szinte teljesen védve vannak. A kibocsátásra kerülő kötvényeket a minősítő cégek legalább befektetési fokozatúra minősítik, de általában a legjobb minőségű, „AAA"-s befektetési szintre minősítik. Ennek megfelelően nemteljesítési valószínűségük és várható veszteségük alacsony, megegyezik a hasonló minősítésű vállalati kötvények nemteljesítési valószínűségével és/vagy várható veszteségével.

2. A mezzanine sorozat már rosszabb minősítésű a senior kötvényekhez képest, és ennek megfelelően a törlesztés elmulasztása során keletkező veszteségek hányada jelentősebb. Ha a hiteleken keletkező veszteség netán felemésztené a tőkerészt, akkor már a mezzanine-papírok tulajdonosai szenvednének veszteséget. A kötvények nemteljesítési való-

[3] Structured finance

színűsége és várható vesztesége ebben az esetben is megegyezik a hasonló minősítésű vállalati kötvények nemteljesítési valószínűségével és/vagy várható veszteségével.

3. A minősítéssel nem rendelkező tőkerészt jelképező értékpapírok viselik elsősorban a hitelportfólió veszteségeit. A tőkerész éppen ezért gyakran marad az értékpapírosítást szervező banknál. Mint később kiderül, a kötvényekével hasonló paraméterekkel rendelkező vállalati értékpapírok minősítésével azonos minősítés alkalmazása is hiba volt.

Az átstrukturálás lényege a tőkerész szerepének megértése: ugyanazt a szerepet tölti be, mint a bank tőkéje, azaz prudens esetben az eszközökön keletkező veszteséget teljes egészében viselnie kell. Hagyományos banki logikával a tőkerésznek legalább akkorának kell lennie, hogy a hitelek veszteségétől a többi értékpapír-sorozatot megfelelő biztonsággal védje: azaz például értékének meg kell haladnia a hitelportfólió 99,9 %-os kockáztatott (VaR) értékét. A banki ügyletektől való jelentős eltérés azonban az, hogy az értékpapírosítás során keletkező kötvények a betétekkel ellentétben nem garantálnak névértéken való visszafizetést, azaz ha a hiteleken a tőkeértéknél nagyobb veszteség keletkezik, akkor a minősítéssel rendelkező papírok is veszteséget szenvednek. Ez a bankinál nagyobb tőkeáttétel vállalására, azaz a megfelelő VaR-értéknél kisebb tőkerész tartására sarkallta az értékpapírosítás szervezőit. A hagyományos értékpapírosított termékekkel összehasonlítva a strukturált termékek veszteségfüggvénye a sávokból adódó úgynevezett vízeséshatás miatt nem lineáris, magasabb az úgynevezett farokesemények valószínűsége. (BIS, 2005; Király et al., 2008)

A strukturált pénzügyek végleges formájának kialakulását a már átcsomagolt pénzáramlás újracsomagolása jelentette. A válságot megelőző időszakban, a jelzáloghitelezés felfutásával párhuzamosan, főként a másodrendű jelzáloghitelekre kibocsátott mezzanine MBS[4]-ek és CMO-k kerültek újbóli értékpapírosításra. A CDO[5]-k következtében a kötvénybefektetők számára az eredeti pénzáramlást biztosító eszközök kockáza-

[4] Mortgage-Backed Security: jelzálog-fedezettségű kötvény
[5] Collateralized Debt Obligation: egy kötvénytípus, amely az értékpapírosítási folyamat utolsó láncszemét képezi

ta csökkent – mezzanine kötvényekből értékpapírosítás után senior kötvények kerültek kibocsátásra – miközben ugyanolyan fokozatú kockázat magasabb hozamot biztosított a számukra. Mivel az összkockázat kisebb lett, ezért az eredeti pénzáramlást biztosító eszközök finanszírozása csökkent, és ennek következtében az értékpapírosítás szervezője learathatta az eszközök által biztosított pénzáram és azok finanszírozása közötti különbséget haszon formájában. (Bluhm, Overbeck, 2004, Jacobs, 2009)

A CDO által biztosított alacsonyabb kockázattal és magasabb hozammal kapcsolatban felmerültek bizonyos kételyek. Az egyik ilyen a tőkeáttételükre vonatkozik. Minél nagyobb a CDO tőkeáttétele, és minél nagyobb várható veszteségű eszközöket csomagol át, annál nagyobb terhet kell a tőkének viselnie, annál kevésbé fedezi még a viszonylag vonzó kétszámjegyű hozam is a tőke várható veszteségét. Másrészt azért fontos a tőkeáttétel, mert a jobb minősítésű kötvénysávok tulajdonosai sem kapnak garanciát kötvényeik névértékére, így a növekvő veszteség őket is érintheti (Király et al., 2008). Erre a tőkebefektetők kevés figyelmet fordítottak, hiszen a „kockázatmentesnek" tűnő világban, alacsony volatilitás, növekvő ingatlan- és eszközárak mellett a befektetés rendkívül vonzónak tűnt, valósággal elvakította őket a befektetésen elérhető hozam.

Egy másik fontos kérdés a kötvények likviditási fokára vonatkozik, amivel kapcsolatosan a befektetőknek erős illúziói voltak. A CDO-k alapvetően bonyolult termékek voltak, egyedi konstrukcióval, emiatt a mögöttes pénzáramlás felmérése komoly elemző munkát igénylő feladattá vált. A CDO tehát bonyolult struktúrájú, nem standardizálható, ezért általában egyáltalán nem likvid, másodlagos piaccal nem rendelkező befektetés. A „befektetői illúzió" sokáig nem számolt ezeknek a papíroknak az illikviditásával. A hagyományos AAA minősítésű befektetések – kormányzati vagy vállalati kötvények – többsége likvid és alacsony kockázatú, amihez úgymond „hozzászoktak" a befektetők, és ez végső soron az említett téves befektetői elképzelések fennmaradását eredményezte. (Király et al., 2008)

A harmadik bizonytalansági tényezőt a minősítés csapdája, avagy az „extrém események" hatása képezi. A minősítők nem vették figyelembe,

hogy a CDO már másodlagos értékpapír, azaz a várható veszteség hiába ugyanolyan, mint a hasonló minősítésű kötvények esetében, konstrukciójánál fogva vesztesége éppen az extrém eseményekre (amelyekre farokeseményekként is szokás hivatkozni) reagál nemlineárisan. A nagy minősítő cégek – S&P, Moody's, Fitch – a turbulenciát követően eleinte ragaszkodtak módszereik helyességéhez, majd egymás után (2007 végén a Moody's, 2008 elején a Fitch) ismerték el, hogy a nemteljesítési kockázatot kifejező minősítés nem azonosan értelmezhető a vállalati és a strukturált kötvények esetében. Egy BIS által készített tanulmányban az elemzők a nemfizetések közötti korrelációt vizsgálták a gazdaság különböző fejlődési szakaszaiban, illetve a veszteségek alakulását. A vizsgálat eredményeként arra a következtetésre jutottak, hogy még átlagos gazdasági növekedés esetén is a tőkerész sáv jelentős tőkeveszteséget szenvedhet el. (BIS, 2005) Az érdekkonfliktusok léte szintén téves minősítést eredményezett, ugyanis a minősítők szolgáltatásaiért nem a befektetők, hanem az értékpapír kibocsátók fizettek. (Wade, 2008) Ez összességében azt jelenti, hogy a vélt többlethozam a helytelen kockázatfelmérés miatt alakult ki. A kockázat ott volt, csak senki sem számolt vele. Jacobs rámutatott, hogy a minősítő cégek az RMBS[6]-ek esetén megvizsgálják a mögöttes hitelek tulajdonságait, viszont a CDO-k esetében, a mögöttes eszközök mögött álló fedezeteket már nem. Egy másik feltételezett probléma, hogy míg vállalati kötvények esetén a minősítő cégek a vállalat fundamentális adataira támaszkodnak, addig a strukturált termékek esetén inkább pénzügyi modellezésre támaszkodnak a hitelkockázat megállapítását illetően. Szintén Jacobs mutatott rá egy SEC által készített felmérés alapján, hogy egyetlen minősítő cégnek sem volt írásos útmutatója a másodrendű hitelek által fedezett értékpapírok elemzésére. (Jacobs, 2008)

Az értékpapírosítás átfogó folyamata

A részpiacok áttekintését követően egy újabb problémára szeretnénk felhívni a figyelmet a másodrendű jelzáloghitelek értékpapírosításával kapcsolatosan, nevezetesen a transzparencia hiányára.

[6] Residential Mortgage-Backed Security: lakóingatlanra felvett jelzáloghitellel fedezett kötvény

Legelső lépésben a jelzáloghitelek megvásárlása történik meg egy SPV által, amelyekből az egy jelzáloghitel-portfóliót alakít ki. A hitelek megvásárlásához szükséges források megszerzése érdekében különböző befektetői igényeknek megfelelő kockázat/hozam profillal rendelkező kötvényeket bocsát ki. Amint a mellékletben lévő ábra is szemlélteti, ezt párhuzamosan több SPV is végezheti. Tehát az első értékpapírosítási szakasz eredményeként a piacra kerülnek akár AAA minősítésű kötvények is, amelyek fedezeteként roppant kockázatos másodlagos jelzáloghitelek szolgálnak, amelyek valódi fedezetét az állandóan növekvő ingatlanárak jelentették.

Az értékpapírosítás következő szakaszában, a hasonló minősítésű jelzáloghitel-fedezettségű kötvények szintén SPV-k általi megvásárlása történik, amit ezek portfólióba való összegyűjtése követ – ezeket párosíthatják más kockázatos hitelekkel vagy más eszköz-fedezettségű értékpapírokkal is. A forrásszerzés hasonlóan történik az első szakaszban leírtakhoz, azaz különböző minősítésű kötvénysávok kerülnek kibocsátásra. Az eredmény: AAA minősítésű kötvények – CDO-k –, amelyek fedezeteként BBB vagy rosszabb minősítésű kötvények állnak. Ne felejtsük el, hogy ezek hátterében pedig a másodrendű jelzáloghitelek állnak. Már csak a CDS[7] ügyletek maradtak ki a folyamatból. Az értékpapírosítás folyamán létrejött AAA minősítésű kötvények pont a pénzáramlások vízeséses szerkezetéből adódnak, de ezen pénzáramlások egy még nagyobb fokú biztosítása érdekében, az SPV-k hitelkockázat elleni védelmet is vásárolhatnak más SPV-től. A hitelkockázat elleni védelmet értékesítő SPV több ilyen ügyletet kezdeményezhet, amelyek fedezetéül szintén különböző sávú kötvényeket bocsát ki. Ezeket nem CDO-nak, hanem CSO[8]-nak nevezik. Minden új kibocsátás – függetlenül az értékpapírosítási folyamat szakaszától – esetén a minősítések javulása a portfólió-szemléleten alapult, amely során alacsony korrelációs együtthatót feltételeztek a referencia portfólió elemeinek nemfizetési kockázata között. Ez a diverzifikációs hatás érvényesül egy bizonyos szintig, illetve bizonyos szerkezetű referencia portfólió esetén. Viszont olyan körülmények

[7] Credit Default Swap
[8] Collateralized Synthetic Obligation

között, amikor a referenciaportfólió kizárólag rosszminőségű másodrendű jelzáloghitelekből tevődik össze, nem lehet túl alacsony korrelációs együtthatót feltételezni az eszközök kockázatossága között, főleg, ha ezen eszközök teljesítménye az ingatlanáraktól vagy a gazdaság teljesítményétől függ. Így ha a gazdasági növekedés csökkenő tendenciát mutat, és emiatt egy hitel bebukik, akkor valószínűleg a többi hasonló tulajdonságú hitelek is be fognak bukni.

Az értékpapírosítási folyamat egyszerű vázlatát láthatjuk az 1. mellékletben, de a valóságban a folyamat ennél komplexebb. Próbáljuk meg ezt az egészet sokkal több szereplővel elképzelni: kezdetben homályossá válik, hogy mely MBS vagy CMO mögött milyen jelzáloghitel áll, ezt követően homályossá válik, hogy mely CDO mögött milyen MBS vagy CMO áll, így/vagy a CSO esetén pedig nem világos, hogy milyen referencia portfólióval szemben van hitelkockázati kitettség. Összegezve az egész folyamat eredményét: jelentősen romlik vagy akár teljesen megszűnik a piac átláthatósága, azaz a végső CDO befektetőnek fogalma sincs, hogy milyen jelzáloghitel áll az ő kötvényét fedező MBS mögött. Ezt igazolja az a bizalmi válság, amely a bankközi piacon alakult ki.

Következtetések

A 2007-ben kibontakozó válságnak számos olyan kiváltó oka van, amelyek közül több is a pénzügyi piacokhoz köthető. Alapvetően a legtöbb feszültségpont a másodrendű jelzáloghitelek értékpapírosítási folyamata során figyelhető meg.

A legelső ilyen pontnak a keletkeztető és szétosztó modell sérülése tekinthető, amely következtében másodrendű hitelfelvevők tömegesen jutottak hitelhez. A modell sérülésének következtében a másodrendű jelzáloghitelekkel kapcsolatban álló értékpapírpiacok is szennyeződtek. Sérült formájában a modell nem megosztotta, hanem növelte a kockázatot.

Az értékpapírosítási folyamatnak egyik további gyenge pontja a strukturált pénzügyek termékeinek alkalmazásán keresztül vélt kockázatok csökkentése volt. Valójában nem a kockázat csökkentése történt ezeknek a termékeknek az alkalmazásával, hanem egyszerűen csak a továbbhárítása. Valamilyen szintű diverzifikációs hatás érvényesült a CDO-k referencia portfóliójának kialakítása során, de semmiképpen

sem akkora, amely jelentősen csökkentette volna a másodrendű hitelek kockázatosságát, főleg olyan körülmények között, amikor ezek nemfizetése egy alapvetően szisztematikus jellegű tényezőtől volt függő: nevezetesen az ingatlanáraktól. Ezen strukturált termékek olyan tulajdonságokkal rendelkeztek, amelyeket legegyszerűbb formájukban is kockázatossá tettek: a magas tőkeáttétellel létrehozott szerkezetük, az alacsony likviditási fokuk, valamint a veszteségek exponenciális növekedése. Szándékosan kihagytam az előző felsorolásból a mögöttes portfóliót, amely külön említést érdemel, ugyanis ennek köszönhető, hogy a folyamat során úgymond teljesen megszűnt a transzparencia, ezért a legvégső kötvénybefektetők nem voltak tisztában az egész folyamat legelején álló hitelfelvevők magas eladósodottsági fokával, ami önmagában is kockázatos, nem is beszélve, ha subprime hitelfelvevőkről van szó.

A minősítő cégek által nyújtott helytelen minősítések tekinthetőek az értékpapírosítás egy másik olyan pontjának, amely nagyon súlyos következményekkel járt.

Az értékpapírosítás nyomán a kötvénybefektetők a hasonló minősítésű nem strukturált papírokénál magasabb hozamhoz jutottak, de nem tudatosult bennük, hogy ez az extrém eseményekhez kapcsolódó magasabb veszteség és a megnőtt likviditási kockázat ellenértéke.

A válság rámutatott, hogy nem megfelelő odafigyeléssel és elővigyázatossággal, a kockázat csökkentését célzó pénzügyi termékek a kockázat növelését eredményezhetik. Az értékpapírosítási folyamat és a strukturált pénzügyek termékeinek komplexitása és nehézkes átláthatósága, illetve ennek hatására a piaci szereplők és a piacok között kialakult kölcsönös kapcsolat felerősítette a feszültségpontok miatt kialakult veszteségeket.

Irodalomjegyzék

BIS: Credit risk transfer, 2005. március, www.bis.org

BIS: Fallout for the emerging market economies, 79th Annual Report, 2009. június, www.bis.org

Bluhm, C. – Overbeck, L.: Semi-analytic Approaches to Collateralized Debt Obligation Modelling, Economic Notes by Banca Monte dei Paschi di Siena SpA, 33. évf., 2. szám, 2004, 233–255. o.

Goldman Sachs: Introduction to Mortgage-Backed Securities, 2008

IMF: IMF Global Financial Stability Report (GFSR), 2007. április, www.imf.org

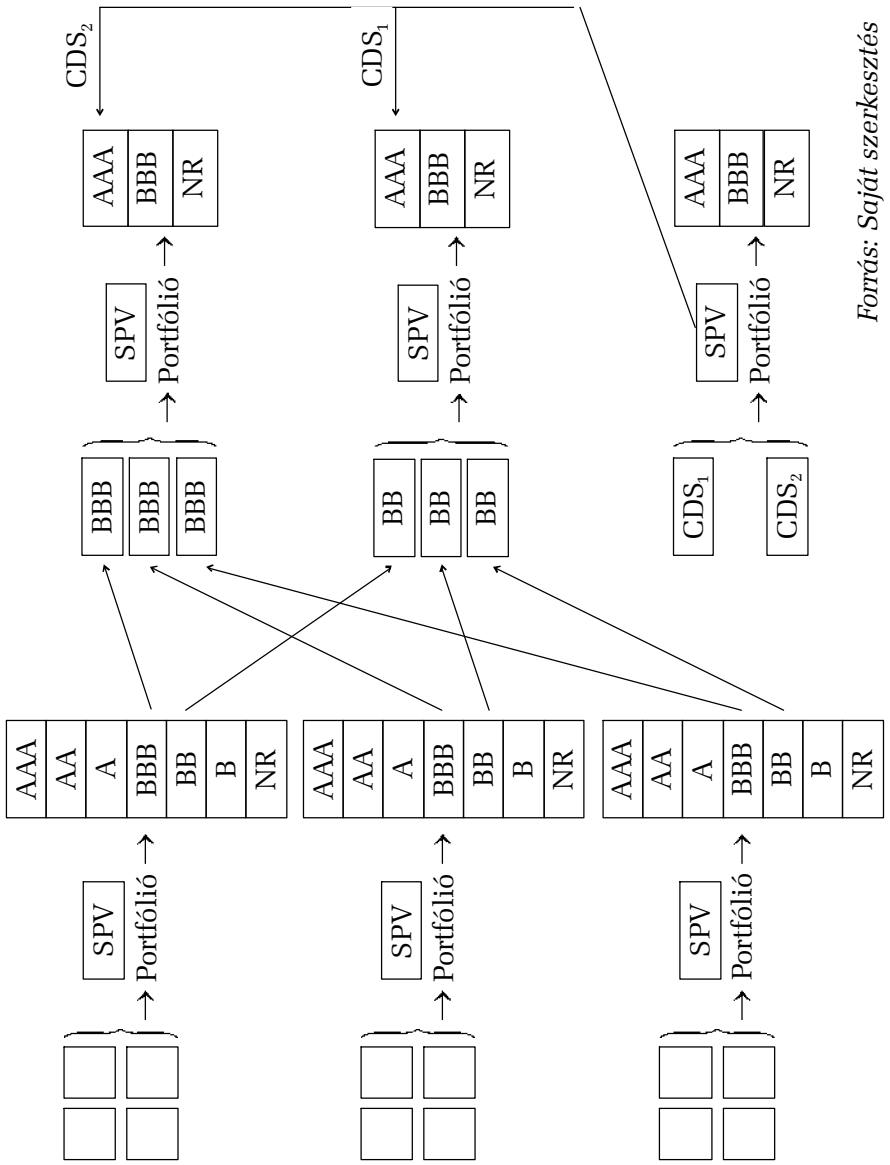
Isărescu, M.: Criza financiară internaţională şi provocări pentru politica monetară din România, Disertaţie susţinută de domnul Academician Mugur Isărescu, 2009. március

Jacobs, B. I.: Tumbling Tower of Babel: Subprime Securitization and the Credit Crisis, *Financial Analysts Journal*, 2009

Király, J. – Nagy, M. – Szabó E. V.: Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei, *Közgazdasági Szemle*, LV. évf., 2008. július-augusztus, 573 – 621.o.

Wade, R.: The First-World Debt Crisis of 2007-2010 in *Global Perspective, Challenge*, 51. évf, 4. szám, július-augusztus 2008, 23–54. o.

Melléklet

1. ábra. A másodrendű jelzáloghitelek értékpapírosítási folyamata

Telephelyválasztási stratégiák és a területi verseny – a kolozsvári bankok esetében

ALT MÓNIKA[1] – BOGDÁN ÁRPÁD[2]

A jelenlegi tanulmány célja, hogy megvizsgálja a telephelyválasztási stratégiát és a területi versenyt a kolozsvári bankok esetében. Az első részben felvezetjük a téma jelentőségét, és tisztázzuk a használt fogalmakat. A módszertani leírást az eredmények bemutatása követi. Végezetül megfogalmazzuk a következtetéseket, a tanulmány korlátait és a további kutatás lehetőségeit.

Kulcsszavak: telephelyválasztás, bank, geomarketing, térinformatika, területi verseny.

Jelen cikk a marketingstratégia egyik elemét tanulmányozza: az értékesítés helyét. Az értékesítési és forgalmazási döntések eredményes meghatározása kritikus pontja a marketingstratégiáknak.

A kereskedelmi egységek marketingjében gyakran a legmeghatározóbb elemnek tekintik a helyválasztást. Az előnytelen hely gyakran a legsúlyosabb károkat okozhatja a vállalatnak. Ugyanakkor viszont kijelenthető, hogy az előnyös helyválasztás önmagában nem kompenzálhat egy középszerű vagy gyengébb általános stratégiát.

A geomarketing az a kutatási terület, amelyben a térinformatikai adatok és paraméterek kapnak szerepet a marketingtevékenységek tervezésében és végrehajtásában. A marketingmix minden eleménél felhasználható, magába foglalja az útvonalválasztást, területtervezést, telephelyválasztást.

1. A telephelyválasztás és a területi verseny fogalma

A telephelyválasztás

A marketingmix értékesítési elemében kap szerepet a telephelyválasztás, amely alatt a gazdasági tevékenység működésének térbeli helyét határozzák meg. Tudatos telephelyválasztásról akkor beszélhetünk,

[1] egyetemi adjunktus, BBTE, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi kar
[2] mesteris hallgató, BBTE, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi kar

amikor üzleti kalkulációk alapján próbálnak a gazdasági szereplők megfelelő (optimális) működési helyet találni, az elfogadható lehetőségekből egyet (a legjobbat) kiválasztani (Lengyel et al. 2004).

A telephelyválasztást magába foglaló tágabb fogalom a telephelyelmélet (location theory). Ezek az elméletek elsősorban a gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedésére, földrajzi helyének jellemzőire, az egyes piaci szereplők térbeli viselkedésének vizsgálatára és modellezésére koncentrálnak.

A térbeli verseny fontosságának a kialakulása a két világháború közötti időszakra tehető, mivel a fejlett országokban ekkor már kiépült egy megfelelő szintű infrastruktúra. A telephelyválasztás olyan döntésekre vezetődött vissza, amelyek a profit maximalizálást tartották szem előtt, figyelembe véve a szállítási költségeket, a versenytársak és a fogyasztók piaci elhelyezkedését.

A napjainkban kibontakozó helyválasztással kapcsolatos elméleteket már nagyban befolyásolja a globális gazdaság. Olyan tényezők kapnak szerepet, mint a számítógépes hálózatok, az informatikai-kommunikációs technológia, az innováció, a csúcstechnológiák, a szakképzett munkaerő. Ugyanakkor a nagy ütemű városiasodás is hatást gyakorol ezen elméletek alakulására. Előtérbe kerülnek az agglomeratív tényezők, az extern hatások. A gazdasági fejlődéssel párhuzamban egyre több tényező befolyásolja a telepítési döntéseket.

A megbízott személyeknek a szolgáltatás vagy az eladás optimalizálásához megfelelő döntéseket kell hozniuk a telepítés helyére vonatkozóan. A pénzügyi és banki szolgáltatások esetében nem csak a szolgáltató egység helyét, hanem az ATM (Automatic Teller Machine) és a POS (EFTPOS – Electronic Fond Transfer at Point of Sales) helyét is (Voicu Nistor, 2006).

A területi verseny

A megfelelő helyválasztási stratégia egyben a területi versenyben való részvétel eszközét jelenti. Fogalmilag jelen esetben a térbeli vagy területi verseny a telepek közötti, távolságra alapuló versenyt jelenti. Olyan stratégiák kapnak itt szerepet, amelyek a térbeliségre alapulnak, és a távolságot mint stratégiai eszközt használják fel. Mivel több kutatás is

foglalkozik a témával, és ezek majdnem mindegyike két főbb stratégát emel ki a területi verseny terén, ezeket hivatott megfigyelni ez a kutatás is.

A két főbb csoport ebben a stratégiai ágban az elkerülő stratégia (distancing) és a közeledő stratégia (proximity). Mindkét végletnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. Elkerülő stratégia alatt értjük azt a döntést, amely szerint az adott egység – jelen esetben a bank – nem törekedik a közvetlen versenytársaihoz minél közelebb elhelyezkedni. A közeledő stratégia ezzel szemben a minél közelebbi elhelyezkedést segíti elő.

2. A kutatás módszertana

A kereskedelmi övezetek feltérképezésében, az adatok megjelenítésében és a távolságok felmérésében az ESRI cég által készített ArcView 3.2 térinformatikai program ált rendelkezésünkre. A bankfiókok elhelyezkedési adatainak helyességéről ezek hivatalos honlapjai szolgáltak forrásként. Az adatokat 2009. májusában töltöttük le.

Minden banktípust különböző színű/formájú szimbólummal kódoltunk a térképen, hogy minél átláthatóbb legyen ezek elhelyezkedése, egymáshoz viszonyított helyzete. Abban az esetben, amikor bizonyos egység vagy egységek a városon kívül helyezkednek el, de adminisztratív szempontból kolozsvári egységnek tekinthetők, feltüntetésük a pontos helyhez történő legközelebbi kereszteződés, közlekedési csomópontban fog történni.

A statisztikai adatok kezelésére az SPSS nevű programot használtuk.

A különböző negyedek népességére vonatkozó adatokat az Országos Statisztikai Hivatal kolozsvári kirendeltségétől kaptuk.

A telephelyválasztás gyakorlati vetületeivel kapcsolatos információkat a Román Kereskedelmi Bank (BCR) egyik kirendeltségének vezetőjével készített interjú keretében kaptuk.

3. A kutatás hipotézisei

A kutatási kérdések megfogalmazásában a területi versenyben használt két általános stratégiából – távolságtartó vagy közeledő – indultunk ki.

Az első kutatási hipotézis (H1): az egymáshoz viszonyított távolságot

véve, megfigyelhető a kolozsvári bankfiók hálózatoknál a közeledési és a távolodási stratégiák használata?

A második kutatási hipotézis (H2) azt próbálja vizsgálni, hogy egy bizonyos negyedben levő kirendeltségek száma összefüggésben van-e az adott negyedben megfigyelt területi stratégiával.

A harmadik kutatási hipotézis (H3) azt vizsgálja, hogy az alkalmazott stratégia és a negyedben levő lakosok száma között van-e összefüggés.

4. A kolozsvári bankok és ezek kirendeltségei

Vizsgálatunkban 19 bank kirendeltségeit és fiókjait vettük figyelembe. Ezek között megfigyelhető, hogy néhány bank csak csekély számú kirendeltséget nyitott a város határain belül, míg mások mondhatni lefedik a város eégsz területét. A vizsgálatban szereplő bankok és ezek kirendeltségeinek a száma a következő (a bank neve mellett a térképen szereplő jelmagyarázatot is feltüntettük): Alpha Bank – A – 4, Banc Post – P – 7, Banca Carpatica – C – 5, Banca Comercială Română – B – 10, Banca Românească – F – 5, Banca Transilvania – T –34, BRD - Groupe Société Générale – D– 36, CEC Bank – Z – 8, Citibank – K – 1, Garanti Bank – G – 1, ING – I – 9, Millenium Bank – M – 4, OTP – O – 6, Piraeus Bank România – N – 7, Pro Credit Bank Romania – L – 3, Raiffeisen – R – 12, RBS România – S – 2, Unicredit Ţiriac Bank –U – 6, Volksbank – V – 8.

A bankokról kapott adatokat összesítve azt állapítható meg, hogy ezek Kolozsváron összesen 168 kirendeltséggel rendelkeznek. A kirendeltségek számát tekintve két bank játszik nagyobb szerepet a kolozsvári bankszférában, a BRD és a Banca Transilvania. Ezeknek 30-nál több egységük van a város területén. Azok a bankok, amelyek e kettő mellett még nagyobb szerepet kapnak, a következők: Banc Post, BCR, ING, OTP, Raiffeisen, Unicredit Ţiriac Bank, Volksbank, CEC és Piraeus – kirendeltségeiknek száma meghaladja az 5-öt.

5. A kutatás eredményei

A stratégiák azonosításánál a lakónegyedeket vettük alapul, mint adminisztratív egységeket. Ezeken belül a stratégiák azonosítását úgy próbáltuk megvalósítani, hogy bizonyos csomópontokat kerestünk a lakónegyedekben. Ezen csomópontok meghatározásánál és az alkalmazott

területi stratégia azonosításához felállítottunk két kritériumot: ha több mint két bankfiók létezik az adott körzetben, és ha ezek egymáshoz viszonyított távolsága kisebb, mint 200 méter. A kritériumok felállításában figyelembe vettük más hasonló jellegű kutatást, a kolozsvári terek és negyedek nagyságát és az esetleges időt, amit igénybe vesz az út megtétele a két bankfiók között. Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor véleményünk szerint evidens, hogy a közeledő stratégia kap szerepet. Ha a körzetben maximum két bankfiók van és ezek között a távolság meghaladja a 200 métert, akkor a távolodó stratégiát azonosítottuk.

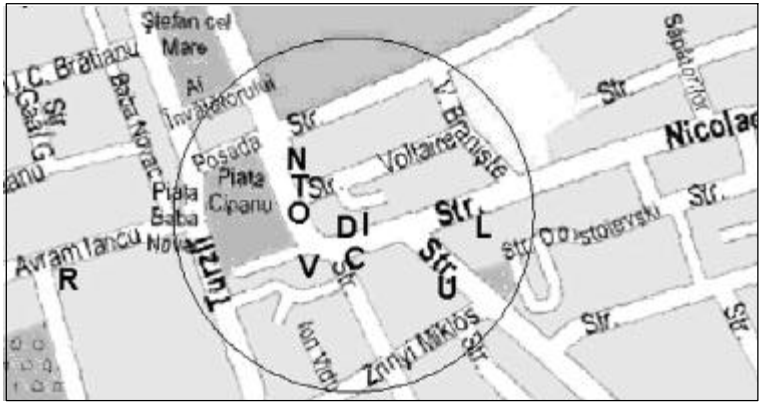
Ezeket a feltételeket alkalmazva azonosítani tudtuk a két stratégia használatát a város földrajzi határain belül. A csomópontok kialakulását és az esetleges távolodást a legfontosabb negyedek szerint csoportosítottam.

5.1. Kolozsvári bankfiókok feltérképezése

A belváros és a hozzá tartozó körzet

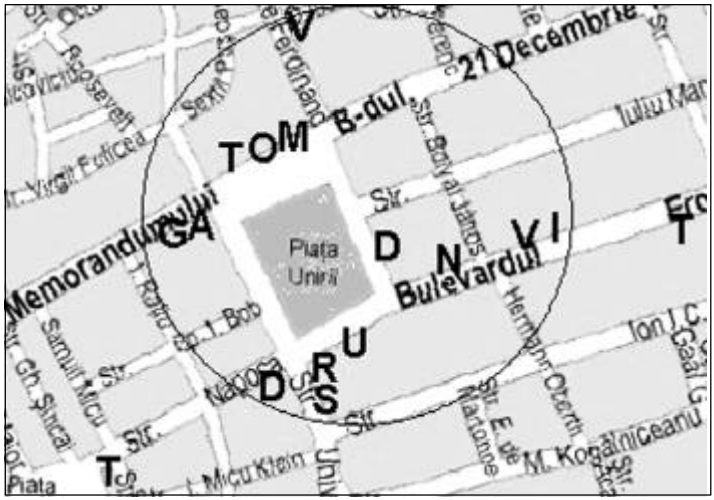
Talán a legzsúfoltabb része a városnak ilyen szempontból a belváros és ennek környéke. Itt három csomópontot határoztunk meg, ahol a legnagyobb a kirendeltségek száma és legintenzívebb a sűrűsödésük:

- a Kispiac tér (Piaţa Cipariu) és környéke;
- a Főtér (Piaţa Unirii);
- Széchenyi tér (Piaţa Mihai Viteazul).

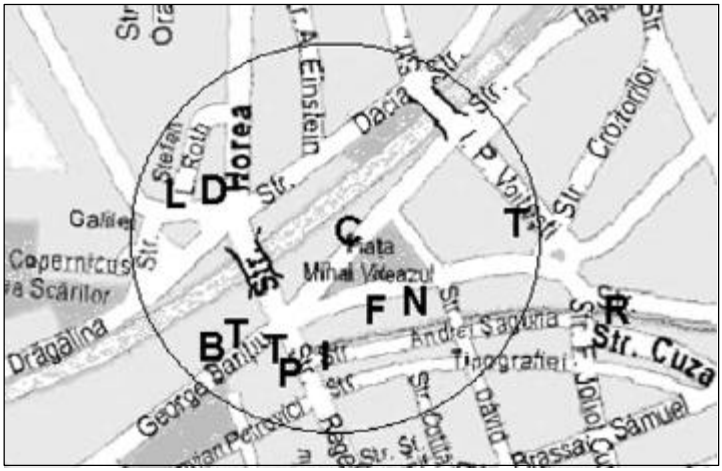

1. ábra. A Kispiac tér és környéke

A 400 méteres átmérőjű körben összesen 9 bankfiók található. A városban ez a csomópont a második legsűrűbb a kirendeltségek koncentrálódását tekintve.

2. ábra. A Főtér

3. ábra. A Széchenyi tér

A Főtéren és a hozzá közvetlenül kapcsolódó utcákon ugyancsak jelentős számú bankfiók kap helyet. Itt olyan bankok kirendeltségei is

megtalálhatók, amelyek csak kis számban képviseltetik magukat a város területén, például az RBS vagy a Garanti bank egyetlen egységei tt kaptak helyet. Ebben a körzetben 13 különböző bank tart fent képviseletet.

A Széchenyi téren található a megyei, nagyobb szintű központja két banknak is a többi más kisebb egység mellett.

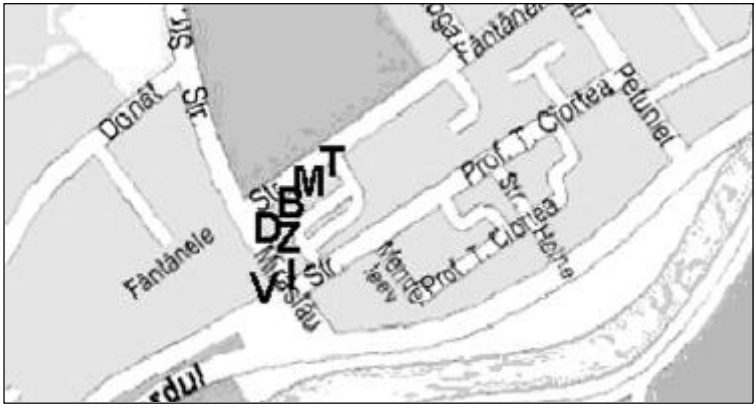
A vasútállomás és a Ferencz József (Horea) út környékén 6 kirendeltség található. Ezek többsége az Állomás (Gării) téren csoportosul. Itt a közöttük levő átlagos távolság 62 méter. A három fontosabb központi csomópontot feltérképezve megállapíthatjuk, hogy megfigyelhető egy olyan elrendezkedése a banki egységeknek, miszerint a konkurens bankegységhez közel telepednek. Egyértelmű egy közeledési stratégia jelenléte a konkurensekkel szemben.

A Kővári (Gruia) negyed

Mindössze egy, a Banca Transilvania által nyitott kirendeltség működik ebben a negyedben. Itt nem tevődik fel annak a kérdése, hogy közeledő stratégiát alkalmaznának. A bankfiókot a konkurensektől távolabb, egy olyan negyedben nyitották, ahol még nem volt egyetlen bankfiók sem.

A Dónát (Grigorescu) negyed

A vizsgált bankok közül hét nyitott kirendeltséget a negyedben, többségük közvetlenül egymás mellett: azonos a címük. A bankfiókok klasztere a negyed legforgalmasabb pontján található, a Fântânele és a Mirslău utcák kereszteződésénél.

4. ábra. A Dónát negyed (részlet)

Megfigyelhető a kirendeltségek erőteljes csoportosulása: négy is közvetlenül egymás mellett helyezkedik el. Ezen egységek telepítésénél közeledő stratégiát alkalmaztak, mivel az átlagos távolság közöttük nem haladja meg a 40 métert sem.

Kerekdomb (Dâmbul Rotund) negyed

A város észak-keleti kijáratánál elhelyezkedő negyed nem rendelkezik annyi lakossal, mint a város legtöbb negyede. A két legnagyobb számú kirendeltséggel rendelkező bank nyitott fiókot itt.

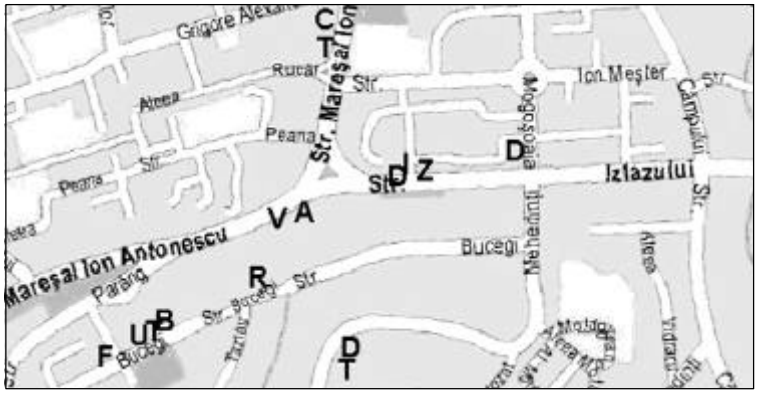
5. ábra. A Kerekdomb negyed (részlet)

A Banca Transilvania és a BRD kirendeltsége között a távolság 380 méter. Nem tekinthetők közvetlen területi versenytársaknak ebben a körzetben. Egy elkerülő stratégiára lehet következtetni, mivel nem törekedtek egymáshoz közelebb elhelyezkedni.

A Monostor negyed

A legsűrűbben lakott negyedben több olyan fő utca létezik, amelyek mentén kialakultak bankfiók-csoportosulások. Ilyenek például: a Szászfenesi (Floreşti) út, Kalányos (Primăverii) utca, Izlazului utca és a Bucegi utca, ezek egyben a negyed legfontosabb közlekedési artériái, legforgalmasabb utcái is. A negyedben 35 kirendeltsége létezik a figyelembe vett bankoknak, ezek 80%-a az említett legforgalmasabb utcákban kap helyet.

Legtöbb kirendeltsége a negyedben a BRD-nek van, összesen 8, ezt követi a Banca Transilvania 6 egységgel.

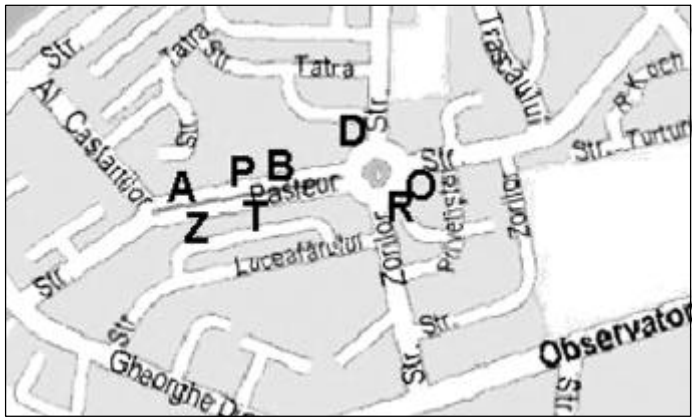

6. ábra. A Monostor negyed (részlet)

Ezek mellett még ehhez a negyedhez csatoltam azokat a bankfiókokat, amelyek a városból Nagyvárad felé kivezető út mentén található hipermarketekben és bevásárlóközpontokban működnek. Négy ilyen kirendeltség létezik.

A Hajnal (Zorilor) negyed

A körzet legforgalmasabb útjától kissé félreeső negyedközpontban 7 kirendeltség tömörül. Ezek mind a Kert (Pasteur) utcában helyezkednek el. Megfigyelhető még, hogy egy kisebb bevásárló és üzleti központ megnyitásával újabb 3 kirendeltség létesült a negyeden belül.

7. ábra. A Hajnal negyed (részlet)

Mivel nagyon közel egymáshoz, 100 méteren belül helyezkedik el több kirendeltség a negyednek ebben a részében, a területi versenyt alapul véve megállapítható a közeledés.

A Tisztviselő telep (Andrei Mureşanu) negyed

Egy BRD bankfiók kivételével nem található kirendeltség a negyed legnagyobb területén. A negyedet kétoldalról határoló út mentén helyezkednek el a bankfiókok, amelyek azonban más körzethez tartoznak már. E mellett ezt a körzetet határolja több fontosabb csomópont is, ahol jelentős számú kirendeltség csoportosul.

A Györgyfalvi (Gheorgheni) negyed

Fő útvonalán, a Györgyfalvi (Constantin Brâncuşi) utcán és az ezek mentén levő más fontosabb utcákon helyezkedik el a legtöbb kirendeltség. A bankfiókok között az átlagos távolság 250 méter. Ezek mellett a közel fekvő Pata (Nicolae Titulescu) úton megfigyelhető a különböző kirendeltségek csoportosulása.

Str. Constantin
D
D
Z
R
T
Str.
Str.
Str.

A Hóstát (Mărăşti) negyed

A város központi része után ez mondható a legzsúfoltabb negyednek banki kirendeltségek szempontjából. A vizsgált bankok kirendeltségeinek száma ebben a negyedben 34. A legforgalmasabb útvonalak mentén, amilyen a Magyar (21 Decembrie 1989) vagy a Szamosfalvi (Aurel Vlaicu) utak és az ezek között elhelyezkedő Mărăşti térnél koncentrálódnak legjobban a kirendeltségek. A 350 méteres utcaszakasz mentén összesen 11 bankfiók nyílt meg és működik.

9. ábra. A Mărăşti negyed

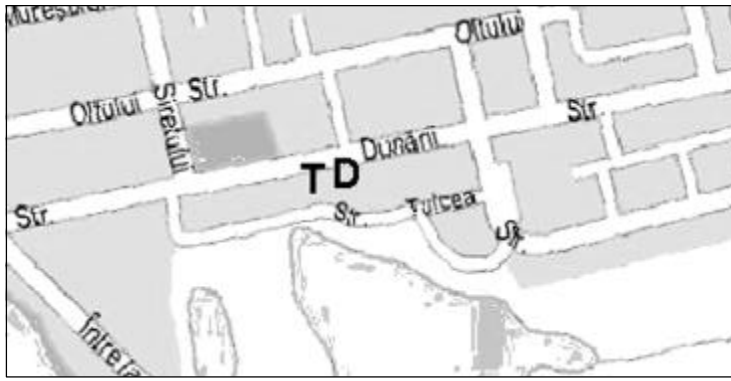
Ebben a negyedben is gyakori jelenség, hogy ugyan azon házszám alatt helyezkednek el különböző bankfiókok. Kolozsváron itt koncentrálódik a bankszektor a legjobban, majd a rangsorban a Kispiac tér következik.

A két fontosabb útszakasz mentén levő csoportosulások mellett még több csomópont is kialakult a negyedben. Ilyen például a Gyár (Fabricii) utca és a Móricz Zsigmond (Bucureşti) utca kereszteződésében található hipermarket környéke. Itt 4 banki egység helyezkedik el egymás közelében.

A Tóköz (Între Lacuri) negyed

Hasonlóan más kisebb negyedekhez, itt is a két legtöbb kirendeltséggel rendelkező bank nyitott csak képviseletet. A Banca Transilvania és a

BRD bankfiókjai közvetlenül egymás mellett helyezkednek el a negyed fő utcája mentén.

10. ábra. A Tóköz negyed (részlet)

Bár csak két kirendeltség van jelen a negyedben, ezek területi verseny szempontjából közvetlen versenytársak, és a közelítő magatartás figyelhető meg részükről.

A Szamosfalvi (Someşeni) negyed

Ennél a városrésznél csak egy hipermarketen belül, a repülőtérnél és a közelébe eső területen van kirendeltsége három banknak. A köztük levő távolság jelentős, területi verseny szempontjából nem törekednek egy közeledő stratégia alkalmazására.

A Bulgária telep

A város ipari zónáját magába foglaló körzet kevés lakossal rendelkezik. Többnyire ipari vállalatok gyárai és székhelyei találhatók meg itt. A negyed legfontosabb útvonala mentén, a Munka (Muncii) úton elhelyezkedő két bankfiók közül az egyik egy hipermarketben nyílt. Köztük a távolság több mint 400 méter. A területi verseny szempontjából az elkerülés stratégiája figyelhető meg.

Az Irisz telep

A határos Kerekdomb negyedhez hasonlóan a BRD és a Banca Transilvania kirendeltségei fedik le a körzetet. Mivel a távolság közöttük jelentős, 400 méter, megállapítható, hogy nem mutatnak közeledő magatartást a területi verseny szempontjából.

5.2. A hipotézisek elemzése

Az első kutatási hipotézis (H1): az egymáshoz viszonyított távolságot véve, megfigyelhető a kolozsvári bankfiók hálózatoknál a közeledési és a távolodási stratégiák használata?

Az adatok összesítése után (1. táblázat) megfigyelhető, hogy a kolozsvári bankok a bankfiók-hálózatuknál a közeledési és a távolodási stratégiákat egyforma arányban alkalmazzák.

1. táblázat. A bankfiókok száma és az alkalmazott stratégia a negyedekben

Lakónegyed	Bankfiókok száma	Lakosok száma	Alkalmazott területi stratégia
Belváros	48	33960	közeledés
Kővári negyed	1	5311	elkerülés
Dónát negyed	8	25003	közeledés
Kerekdomb	2	10730	elkerülés
Monostor negyed	35	80362	közeledés
Hajnal negyed	12	22691	közeledés
Tisztviselő telep	1	5854	elkerülés
Györgyfalvi negyed	12	38080	közeledés
Mărăşti negyed	34	39758	közeledés
Tóköz	2	12946	elkerülés
Szamosfalvi negyed	3	5879	elkerülés
Bulgária negyed	2	5683	elkerülés
Irisz negyed	2	8328	elkerülés
Horea út	6	8158	közeledés

Forrás: saját szerkesztés

A második kutatási hipotézis (H2) azt próbálja vizsgálni, hogy egy bizonyos negyedben levő kirendeltségek száma összefüggésben van-e az adott negyedben megfigyelt területi stratégiával.

A különböző negyedekben levő bankfiókok számát és az adott negyedben megfigyelt magatartást az 1. táblázatban összefoglalva mutattuk be.

Az elemzésbe bevett bankok legtöbb kirendeltsége a város központjá-

ban és a két nagyobb negyedben található. A két változó közötti kapcsolat az ANOVA teszt segítségével mutatható ki.

A kapott adatokból látható, hogy hét negyedben a bankok inkább az elkerülő stratégiára, a másik hétben a közeledő stratégiára fókuszálnak. A közeledő stratégiát használó negyedekben átlagosan 22,14 bankfiók található. Ezzel szemben az olyan negyedekben, ahol az elkerülő stratégia a domináns, átlagosan 1,85 bankfiók kap helyet.

Az elvégzett ANOVA teszt alapján megállapítható, hogy szoros kapcsolat létezik az alkalmazott stratégia és a bankfiókok száma között. Tehát a bankfiókok száma egy adott negyedben befolyásolhatja egy adott bank viszonyulását a konkurensek felé. A két stratégia alkalmazását felfoghatjuk mind defenzív, mind pedig offenzív stratégiaként is.

A közeledő stratégia defenzív stratégiának tekinthető, mivel egy adott bank azért, hogy megtartsa a klienseit vagy piaci versenyhelyzetét, követi a konkurenseit egy bizonyos kereskedelmi övezetbe. Így alakulhatnak ki bizonyos körzetekben több bankfiók általi csoportosulások.

Az elkerülő vagy távolságtartó stratégia ezzel szemben leírható úgy, mint egy offenzív stratégia: egy bizonyos bank olyan céllal nyit fiókot az adott körzetben, hogy kiaknázza a kiszolgálatlan piacokban rejlő lehetőségeket, ezáltal is differenciálja magát a versenytársaitól.

Ezek megfigyelhetők a cikk 5.1-es fejezetében, ahol több olyan negyed is van, ahol a BRD bank agresszív terjeszkedési politikájából kifolyólag olyan körzetekben nyitott kirendeltséget, ahol a konkurencia nem mondható jelentősnek. Ez jellemző a Banca Transilvania néhány kirendeltségére is, mint például a Kővári negyedben, ahol kizárólag neki van egysége.

Tehát a kutatási kérdés vizsgálatával kimutatható, hogy azokban a negyedekben, ahol jelentős számú kirendeltség létezik, inkább a közeledő stratégia valósul meg, mivel a kirendeltségek csoportokat alkotva a negyed legforgalmasabb pontjaiban foglalnak helyet. Ezzel szemben azokban a körzetekben, ahol a konkurencia nem mondható jelentősnek, a bankok nem törekednek egymáshoz minél közelebb elhelyezkedni.

A harmadik kutatási hipotézis (H3) azt vizsgálja, hogy az alkalmazott stratégia és a negyedben levő lakosok száma között van-e összefüggés.

A két általános területi stratégia választását befolyásolhatják továbbá

olyan tényezők, amelyek jellemzik az adott földrajzi piacot is, mint például a lakosok száma. Jelen esetben a földrajzi piaci egységeket a város különböző negyedei képviselik.

Az Országos Statisztikai Hivatal által rendelkezésünkre bocsátott, a kolozsvári negyedek lakosságának számát tartalmazó statisztikai adatok és az azonosított területi stratégiák szerint az 1-es táblázatban összefoglaltuk a kapott eredményeket.

Mivel a táblázatban megjelenő adatok a lakosság szempontjából is csak a vizsgált negyedekre vonatkoznak, így kimondható, hogy ezekben a negyedekben az átlagos lakosság 21 624,5 fő. Azokban a negyedekben, ahol a közeledő stratégia érvényesül, 35 430,2 fő az átlagos lakosság száma. Ahol az elkerülő stratégia figyelhető meg, ez a mutató 7818,7.

A lakosság számát és a bankfiókok számát tekintve, megfigyelhetjük, hogy szignifikáns kapcsolat áll fent a két mennyiségi változó között (Pearson korreláció 0,768, 0,001 szignifikancia szint – 2 tailed).

Ebből a pozitív irányú korrelációból már következtethetünk arra, hogy a kapcsolat szignifikáns lehet a lakosság száma és az alkalmazott területi stratégia között is. Az ANOVA teszt adataiból megtudható, hogy a két változó közötti kapcsolat szignifikáns ($F = 10,28$; 0,008 szignifikancia szint). Egy bizonyos negyedben a megjelenő területi stratégiát befolyásolja az adott negyedben levő lakosok száma.

Levonható következtetés tehát az a tény, hogy a bankok előnyben részesítik a közeledő stratégiákat azokban a körzetekben, ahol a lakosság száma nagyobb. Ez összefüggésben áll a bankfiókok számával is. Azok a körzetek, ahol a lakosság száma alacsonyabb, nem élveznek elsődleges prioritást a terjeszkedési stratégiában sem. Viszont egy offenzív terjeszkedési politika arra ösztönözheti a bankot, hogy belépjen olyan körzetekbe is, ahol aránylag alacsony számú potenciális ügyfél van, de akik nem jelentenek célpiacot más bankok számára.

5.3. A telephelyválasztás gyakorlata egy bank szemszögéből

A Kereskedelmi Bank egyik kirendeltségének a vezetőjétől kaptunk választ néhány olyan kérdésre, amely kapcsolatban van a bankok terjeszkedési politikájában használatos szempontokkal.

Arra a kérdésre, hogy milyen általános szempontokat vesznek figye-

lembe a bankfiók létrehozásakor, azt a választ kaptuk, hogy a legfontosabb paraméter egy ilyen döntésnél az ipari tevékenység megléte a környéken. Ez alatt az érthető, hogy a körzetnek rendelkeznie kell megfelelő számú potenciális klienssel a vállalatok, cégek köréből is. Egy másik szempont az aktív lakosság megléte, amely biztosítja a magánszemélyek köréből származó ügyfelek meglétét. A fizikai feltételek megléte is fontos, mivel rendelkezésre kell állnia egy olyan helységnek, amely biztosítja a hatékony működést és egyben biztonságos is. Elhelyezkedésben pedig prioritást élveznek a főbb útvonalak, utcák. Ezek mellett még más gazdasági mutatók is szerepet játszanak a döntéshozatalban.

Minden kirendeltség nyitása megalapozott kell, hogy legyen. Ezért minden ilyen döntés előkészítése során egy tanulmányt végeznek, amely kitér a fentebb felsorolt szempontokra.

Arra a kérdésre, hogy hogyan viszonyulnak a konkurenciához egy ilyen jellegű döntésnél, azt a választ kaptuk, hogy a konkurensek létezése egy körzeten belül pozitívan is hathat a saját tevékenységre. Ez abból adódik, hogy a legtöbb versenytárs az országos szinten kevesebb kirendeltséggel rendelkező bankok közül kerül ki. Ezeknek a magatartása inkább arra alapszik, hogy a más, nagyobb bankok ügyfeleit hódítsa el. Ezzel szemben viszont a szolgáltatás minősége különbségeket mutathat a két konkurens között. Így pozitív megítélés alakulhat ki az ügyfélben az adott bankkal szemben, ami vonatkozhat például a megbízhatóságra, alacsonyabb költségekre a szolgáltatás igénybevételekor, jobb minőségre. A gyengébb hálózattal rendelkező bank a költségek fedezése miatt drágább szolgáltatást kénytelen nyújtani.

A telepítés előkészítésénél még figyelembe veszik a potenciális körzet lefedettségét is más, konkurens bankok által. Meghatározzák, hogy érdemes-e belépni az adott piacra, kifizetődő lehet-e a működés a meglévő konkurensek mellett.

A nagyobb lakossággal rendelkező negyedekben, területeken vagy forgalmasabb körzetekben a közeledési stratégia használatos. Itt megvalósítható a nyereséges működés is. A gyengébben lakott és nem annyira forgalmas területeken, ha az előrejelzések azt mutatják, hogy a kirendeltség kifizetődően működhet, nem törekednek a minél közelebbi elhelyezkedésre.

Az optimális kirendeltség-számmal kapcsolatban megtudtuk: egy olyan városban, mint például Kolozsvár, a konkurencia és a piaci lehetőségek mellett ez függ az adott bank erőforrásaitól is. Ez abban áll, hogy minél kiterjedtebb a hálózat, annál költségesebb és nehezebb a fenntartása. Ez a probléma például a pénzellátás területét érinti.

Az egységek telepítésénél a döntések meghozatalában olyan személyek vesznek részt, mint a helyi igazgatók, a megyei igazgatók és az igazgató tanács. Feladatuk, hogy eldöntsék az adott felmérések alapján, hogy érdemes-e az adott körzetben megnyitni a kirendeltséget.

Következtetések

A legtöbb kiskereskedelmi egység, nagyobb bevásárlóközpont, hipermarket vagy éppen banki egység telepítésénél olyan szempontokat is figyelembe vesznek a befektetők, amelyek összefüggésben vannak a konkurensek térbeli elhelyezkedésével, a piac különböző tulajdonságaival és a vállalat belső potenciáljával, képességével.

A közeledési és az elkerülő stratégia típusok egyaránt megfigyelhetők Kolozsvár negyedeiben. Az elkerülő stratégia, amely azt feltételezi, hogy a konkurensek nem helyezkednek egymáshoz közel az adott körzetben, az olyan negyedekben jelenik meg, ahol a lakosság száma kisebb és a bankfiókok száma is kevesebb. A közeledő stratégia a város olyan negyedeiben jelenik meg, ahol a népsűrűség nagyobb, és emellett más bankok is egységet nyitottak.

A kutatás korlátjai és további kutatási irányok

A kutatás nem tartalmaz minden banki egységet a város területéről. Mivel próbáltunk összpontosítani a legfontosabb bankokra, így 19 bank egységeit vettük figyelembe az elemzés során. Ezek között viszont megtalálhatóak a legversenyképesebbek és a legtöbb kirendeltséggel rendelkezők is. A másik korlátja a kutatásnak, hogy a távolságra fókuszáltunk, mint elhelyezkedést befolyásoló tényezőre, viszont valójában más tényezők is közrejátszhatnak a telephely kiválasztásánál. Például befolyásolható tényező lehet egy hatósági szabályozás bizonyos épület használatára, vagy építésére. Tehát a bankok nem telepíthetnek egységet bárhová egy adott körzeten belül, ezt szabályozások korlátozhatják.

Az egységek minősítése egyforma volt függetlenül attól, hogy az a bank központi épülete, helyi kirendeltsége vagy csupán bankfiókja.

A téma jövőbeli kutatása szempontjából az itt felsorolt szempontok figyelembevétele mellett hasznosnak tartanánk más piaci jellemzők kapcsolatát is vizsgálni a használt stratégiával kapcsolatosan, mint például az egy főre eső jövedelem, kiadások mutatószámai vagy az átlag életkor stb.

Az egységek megnyitási időpontjának ismeretével megmondható az is, hogy bizonyos esetekben a bankok milyen kezdő stratégiához folyamodtak, és ezek miként változtak a konkurensek megjelenésével egy adott körzetben. Ez az adat újabb információkat szolgáltathat a kérdés jobb megértése érdekében.

Irodalomjegyzék

Berman B., Evans R. J.: Retail Management, a strategic approach, Macmillian Publishing Company, New York, 1989

Graham C. : Changing methods of location planning for retail companies, *GeoJournal*, vol. 45, nr. 4, p. 289-298, 1998

Illés I. : Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés, Typotex Kiadó, Budapest, 2008

Karande K., Lombard J. R.: Location Strategies of broad-line retailers: an empirical investigation, *Journal of Business Research*, vol. 58, nr. 5, p. 687-695, 2005

Kotler Ph., Keller K. L.: Marketingmenedzsment, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006

Lengyel I., Rechnitzer J.: Regionális gazdaságtan, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004

McGoldrick, Peter J., Retail Marketing, McGraw – Hill, New York, 1990

Nagyváradi Lotus Center alaprajz, http://www.lotusmarket.ro, 2009

Nemzeti Statisztikai Hivatal kolozsvári kirendeltsége

Nistor C., Marketing financiar bancar, suport de curs, 2006

Pace R. K., Lee M. L. : Spatial Distribution of Retail Sales, *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, vol. 31, no. 1, 2005

Pop C. M.: Implicaţiile pieţei asupra planificării strategice de marketing, Ed. Risoprint, Cluj Napoca, 2005

Pop D. M.: Conducerea şi promovarea vânzărilor, Ed. Alma Mater, Cluj Napoca, 2006

Vorzsák Á.,Kánya H., Juhász M. A., Pál Zs., Szegő J., A marketing alapjai, 4. kiadás, Alma Mater Kiadó, Kolozsvár, 2007

Zsellér O. V., A Reilly-féle gravitációs modell alkalmazása a telephelyválasztási döntéseknél,http://old.selyeuni.sk/component/option, com_docman/task,doc_download/gid,288 , Széchenyi István Egyetem, Győr, 2009

Honlapok (2009 májusában letöltött adatok):
www.alphabank.ro
www.bancpost.ro
www.carpatica.ro
www.bcr.ro
www.banca-romaneasca.ro
www.bancatransilvania.ro
www.brd.ro
www.cec.ro
www.citibank.ro
www.garantibank.ro
www.ingromania.ro
www.millenniumbank.ro
www.otpbank.ro
www.piraeusbank.ro
www.procreditbank.ro
www.raiffeisen.ro
www.rbsbank.ro
www.unicredit-tiriac.ro
www.volksbank.ro

Készült a Corvinus Zrt. támogatásával

Agrárgazdaságtani rovat

AgriPolicy – a projekt bemutatása

TAMÁS ERVIN

Az AgriPolicy projektet Románia részéről Dr. Pete István vezeti, kutatóként pedig a doktorandus Volkán Réka és Tamás Ervin vesz részt benne. A kutatási anyagokat a http://www.agripolicy.net honlap fogja össze. A kutatásokat és a fentebb említett honlapot az Európai Unió 7. kutatási Keretprogramjából nyert, vissza nem térítendő támogatásból finanszírozzák.

Az AgriPolicy egy kutatási hálózatként működő szervezet, amely új, közép- és kelet európai tagállamok, valamint potenciális csatlakozni kívánó országok partnerségére épül. Az AgriPolicy kutatást megelőzte egy 6. kutatási Keretprogramból támogatott CEEC AgriPolicy projekt, amelynek a koordinátora Dr. Vincze Mária volt, kutatóként pedig Kölcsey Andrea és Monica Pacşa doktorandusok vettek részt benne. A CEEC AgriPolicy projekt kutatási eredményei a http://www.europartnersearch.net honlapon érhetők el.

Az AgriPolicy kutatási projekt célja, hogy a piacokról származó és a vidékfejlesztéshez kapcsolódó adatokat elemezze az EU tizenkét új tagállamában, illetve a nyolc csatlakozni kívánó országban. Ez egy háló kiépítésével valósul meg, rendszeres tudás- és információátadással. Minden országról egy profilt alakítottak ki, ahol elérhető az összegyűjtött mezőgazdasági statisztikák, továbbá az agrárkutatók névjegyzéke és elérhetősége, valamint a különböző piaci jelentések. A projekt 2008 júniusától 2010 májusáig tart, az összegyűjtött anyagok és jelentések pedig a következő periódus mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikáinak kidolgozásában szolgálnak alapul.

A kutatás a következő főbb területeket érinti:

• Elemzések és tanulmányok: piacelemzés és vidékfejlesztési jelentések

Franciaország	Euroquality
Egyesült Királyság	University of Exeter
Németország	Institut fuer Agrarentwicklung in Mittel und Osteuropa (IAMO)
Hollandia	Agricultural Economics Research Institute (LEI)
Bulgária	University of Plovdiv
Ciprus	Costas Petrides and Associates
Csehország	Institute of Agricultural Economics and Information (ÚZEI)
Észtország	Estonian Agricultural University (EMU)
Magyarország	Corvinus Egyetem, Budapest
Lettország	Latvian State Institute of Agrarian Economics
Litvánia	Lithuanian Institute of Agrarian Economics
Málta	Független szakértő
Lengyelo.	Institute of Agricultural and Food Economy
Románia	Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Szlovákia	Research Institute of Agricultural and Food Economics
Szlovénia	Agricultural Institute of Slovenia, Agricultural University of Slovenia
Albánia	Független szakértő
Bosznia	Faculty of Agriculture, University of Sarajevo
Horváto.	Faculty of Agriculture, University of Zagreb
Koszovó	Független szakértő
FYROM	Faculty for agriculture – University of Ciril and Method
Montenegro	Biotechnical Insitute Podgorica
Szerbia	Institute of Agricultural Economics,
	University of Belgrade
Töröko.	Cukurova University
Európai Bizottság	Hans-Joerg Lutzeyer

Forrás : http://www.europartnersearch.net/agripolicy/about

A kutatásban részt vevő országok és intézmények

• Új tagállamok monitoringja: statisztikák és adatbázisok összeállítása a CAP kivitelezésével kapcsolatban a 12 új tagállamban

• Elérhető statisztikák összegyűjtése a potenciális és csatlakozni kívánó országokban

• Képzés az előrejelzés és politikák értékelése területén

• Honlap készítése és szimpóziumok szervezése

Az új tagállamoknak a következő jelentéseket kellett vagy kell elkészíteniük a közeljövőben:

• Tejpiaci jelentés (piaci elemzés)

• Újrahasznosítható energiák és ezek hatása a vidékfejlesztésre (vidékfejlesztési politikák értékelése)

• Mezőgazdasági és általános gazdasági helyzetkép (statisztikák)

• Direkt kifizetések jelenlegi értékelése és ezek jövőbeni változásának vizsgálata

Kockázatkezelés az agrárszektorban *(I. rész)*

BÍRÓ BORÓKA-JÚLIA

Mezőgazdasági kockázatok típusai és kezelési alternatívái

Mivel az időjárás és az éghajlat a két legfontosabb természeti tényező a mezőgazdasági termelésre nézve, az agrárágazat nagyfokú érzékenységet mutat időjárás- és klímaváltozás tekintetében egyaránt. A szélsőséges időjárás – az aszály, az árvíz, a fagy vagy a jégverés – képes elpusztítani egyszerre az adott termelő össztermését, veszélyeztetve ezáltal annak megélhetését. A nem agrár jellegű munkalehetőségek egy része is szorosan kötődik az agrárjövedelmekhez, így a súlyos természeti katasztrófák befolyásolhatják a nem agrárszektorban tevékenykedők munkalehetőségeit is (Skees et al., 2002).

Az Európai Bizottság 2008-as, mezőgazdasági biztosítási rendszerekre vonatkozó jelentésében a mezőgazdasági kockázatok következő két fő csoportját különíti el:

1. Árkockázat – a liberalizált agrár-kereskedelem velejárója;

2. Termelési kockázat – káros meteorológiai jelenségek miatt és egyéb jellegű okokból (pl. növekvő minőségi követelmények, határokon átnyúló növény- és állat megbetegedések) kifolyólag. A termelési kockázat vi-

szonylatában a klímaváltozás egy olyan hosszú távú probléma, amely megfelelő mélységű specifikus elemzést igényel. (EC, 2008)

Egy másik megközelítésben az agrárszektor szereplőinek a következő kockázati tényezők esetleges felmerülésével kell számolniuk:

1. táblázat: Mezőgazdasági kockázatok tipológiája

Kockázat típusa	Megnyilvánulási formái
éghajlati	jégeső, fagy, szárazság, árvíz, szél, tűzvész, hó, jég, stb.
biológiai	járványok, betegségek, stb.
geológiai	földrengések, vulkáni kitörések, stb.
piaci	hazai és nemzetközi árak változékonysága, a minőségi előírásokban történő változások stb.
ember által előidézett	háború, pénzügyi válság, jogi intézmények összeomlása, stb.

Forrás: Mitu, 2007

A gazdálkodóknak napi tevékenységük során egy sor kockázattal kell szembesülniük. Ezen kockázatok – amelyek lehetnek természet és ember által generáltak egyaránt – kivédésére hivatott fedezetet biztosítani a mezőgazdasági biztosítás. Egyes mezőgazdasági kockázatok nem ellenőrizhetőeknek, illetve a gazdálkodó által nem befolyásolhatóak (pl. természeti katasztrófák, nemzetközi pénzügyi válság), mások részben vagy teljesen ellenőrizhetőeknek (pl. járványok, rovarok, kártevők elszaporodása) minősülnek. Az egyes események megnyilvánulása és kimenetele viszont általában nem kiszámítható, nem jelezhető előre, így a gazdák nem tudnak felkészülni a problémák kezelésére. Ebből a megközelítésből a mezőgazdasági biztosítások nyújtotta előnyök létjogosultsága vitathatatlan (Mitu, 2007).

Hardaker, Huirn, Ruud és Anderson nyomán a következő hat kockázatcsoportot különíthetjük el:

• *Emberi vagy személyi kockázat* – a vezetői képességekkel, a szakértelemmel, a gyakorlattal kapcsolatos, de ide sorolhatók az egészséggel és a személyes kapcsolatokkal, a személyi konfliktusokkal kapcsolatos problémák is – például ha a mezőgazdasági tevékenység folytatója megbetegszik, szélsőséges esetben meghal;

• *Vagyont érintő kockázatok* – például lopás, tűzeset, egyéb vagyont érintő kár, veszteség;

• *Termelés- vagy hozamkockázat* – amelyekért az esetek többségében az időjárás a felelős, de ugyanezen kategóriába tartoznak a növényi- és állati betegségek is. A terméshozam-kockázat mértékét a terméshozam változékonysága határozza meg. Másfelől viszont a terméshozam változékonysága adott termény esetén régiónként különbözik, meghatározó tényezői: a talajtípus, az éghajlat és a termelési módszer. Az állattenyésztési ágazatban a kockázat kisebb mértékű, hiszen az időjárás kisebb befolyással rendelkezik, mint növénytermesztés esetén. A termelés- vagy hozamkockázat a növénytermesztési-, kertészeti és állattenyésztési ágazatok növekedési, fejlődési folyamatainak kockázataira és bizonytalanságaira vonatkozik. Különböző termelési tényezők (pl. csapadék, aszály, betegségek stb.) befolyásolhatják a termények és termékek mennyiségét és minőségét;

• *Árkockázat vagy piaci kockázat* – a termelés folyamatában végzett módosítást követően csökkenő vagy növekvő árak jelentik a kockázatot. az inputok és az outputok árait egyaránt érintheti. Az árkockázat jellege, valamint az áringadozás alapanyagonként és termékenként jelentős mértékben különbözhet;

• *Intézményi kockázat* – azon politikai változtatások, mezőgazdasági beavatkozások, melyek negatívan érintik a gazdaságok bevételeit, pl. a vegyszerek használatára, az állatjólétre, a támogatásokra vonatkozó intézkedések jelentős mértékben befolyásolhatják a gazdálkodás menetét, eredményességét;

• *Pénzügyi kockázat* – a kölcsönzött pénzösszegekkel, illetve a tartozások visszafizetésének kötelezettségével kapcsolatos. A pénzügyi kockázat mértékét fokozhatja a kamatlábak változása, az árfolyamváltozás, a visszafizetés ütemezése vagy a hitelek elérhetősége. Ilyen kockázatok a likviditási problémák, a saját tőke veszteség (Székely & Pálinkás, 2008).

A fent említett kockázatok gyakran egymással kapcsolatban állnak, így egy adott esemény többféle jellegű hatáskimenetellel bírhat. Típustól függetlenül, minden egyes kockázatkategóriának hatása van az érintettek jövedelmére.

A kockázatok azonosítása és lehetséges kezelési alternatíváinak kidolgozása mellett a kutatások keretében a kockázattal szembeni termelői magatartás vizsgálatával is foglalkoznak.

Olyan eszközrendszereket dolgoznak ki, amelyek a gazdák kockázati helyzetben való döntéshozatalát segítik. Ugyanakkor megállapították azt is, hogy a mezőgazdasági termelők „gyakorlati" magatartása nem mindig felel meg az „elméletinek", éppen ezért szükség van arra, hogy jobban megértsék a gazdák kockázathoz való viszonyulását, a gazdasági műveletek helyzetekhez való igazításának pszichológiáját (Barnett, 1999). A kockázati megítélés, az érzékelt kockázat nagysága egyénenként, mezőgazdasági termelőnként, ágazatonként és termékenként változik, függ a mezőgazdasági termelő tapasztalatától, valamint magatartásának kockázatkerülő mértékétől.

A kockázatok eredetének és természetének vizsgálata kulcsfontosságú a megfelelő kockázatkezelési stratégia kialakítása szempontjából. A mélyreható elemzés során szükség van az illető kockázat kiváltó okainak meghatározására, a kockázat jellemzőire (eloszlás, gyakoriság, egymáshoz való viszony), a gazdaságok jövedelmére gyakorolt hatásaira, valamint a jövedelemkockázat kivédésére alkalmas különféle stratégiák kapacitásra vonatkozó információira (Hardaker et al., 1997).

A kockázat kezelésének két alapvető módját különböztetjük meg aszerint, hogy a veszély megnyilvánulása előtt (ex-ante) vagy után (ex-post) kerül sor a beavatkozásra.

A kockázat csökkentése – ex-ante beavatkozásként – a következő formákban valósulhat meg: jövedelem-diverzifikáció más, nem mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelmekre való támaszkodás vagy egyéni megtakarítások használata révén; alacsonyabb kockázati szinttel rendelkező mezőgazdasági területek felé való migráció; technológiába való befektetés – például magas teljesítményű öntözőrendszerek, a kártevőkkel szembeni magas ellenálló képességgel rendelkező vetőmagok használata –, ami csökkenti bizonyos kockázatokkal szembeni veszélyeztetettség mértékét (Mitu, 2007).

A kockázatok kezelésére, illetve a kockázati helyzetben való döntéshozatalra többféle megoldás is kínálkozik, amelyek a belső helyzet, illetve a külső körülmények különbözősége révén, akár gazdaságonként kü-

lönbözhetnek. Az elmúlt évtizedekben számtalan kockázatkezelési módszert dolgoztak ki, amelyek a kedvezőtlen hatások kiküszöbölését hivatottak megoldani, ugyanakkor a mindenkori, hagyományos menedzsment-eljárások is a gazdálkodók rendelkezésére állnak.

A kockázatok azonosítása és értékelése után különböző stratégiák alkalmazására van mód annak érdekében, hogy a mezőgazdasági háztartások szintjén csökkenteni lehessen a jövedelmi kockázat mértékét. Az Európai Bizottság kétfajta kockázatkezelési alapstratégiát különböztet meg:

1. *Gazdaságon belüli intézkedésekre épülő* – ún. on-farm – stratégiák: alacsony kockázati kitettséggel bíró termékek választása, rövid tenyészidejű növények termesztése, a termelési programok diverzifikációja, vertikális integráció, egyéni biztosítás, illetve stabilizációs megoldások.

2. *Kockázatmegosztási stratégiák*: marketing szerződések, a termékértékesítési szerződések, hedging vagy opciós szerződések kötése (fedezeti ügyletek), befektetési alapokban való részvétel, biztosítás kötése (EC, 2001).

Ezeken kívül léteznek más alternatívák is, mint például az állami katasztrófa- vagy sürgősségi segélyek igénybe vétele.

A leggyakrabban alkalmazott kockázatkezelési módszerek a következők:

• A *vállalati diverzifikáció* a kockázatok kiegyensúlyozáshoz vezethet azáltal, hogy egyidejűleg többféle, eltérő ráfordítás-struktúrával és jövedelemtermelő potenciállal rendelkező ágazat, tevékenység megvalósítására vállalkozunk.

• *Termékértékesítési és marketing szerződések* kötése biztosabbá teheti a gazdaságok bevételeit, a szerződésben megadott kritériumok alapján.

• A különböző *mezőgazdasági biztosítások* (jégbiztosítás, viharkár, vagyonbiztosítás stb.) káresetek, katasztrófák esetén mérsékelhetik a kieső termésből, elpusztult állatokból stb. adódó károkat, amelyet egyes országokban az állam is finanszírozhat. Egyes országokban a kieső jövedelemre is lehet biztosítást kötni.

• A *likviditás* a vállalkozások azon képességeire utal, hogy szükség esetén gyorsan és hatékonyan tudnak pénzt előteremteni a kötelezettségek kiegyenlítésére. A likviditás javítható készpénz, árukészletek vagy

más, gyorsan pénzre váltható eszközök tartásával, anélkül, hogy az nagyobb veszteséget okozna.

• *Külső pénzügyi eszközök*et vehetünk igénybe a vállalati műveletek finanszírozására. A nagyobb eladósodottság általában nagyobb kockázatot rejt magában. Külső pénzügyi eszközök igénybevétele esetén meg kell határozni az optimális eladósodottsági szintet, amely még nem ró túlzott adósságszolgálati terheket a vállalkozásra.

• A *vertikális integráció* szintén eredményesen csökkentheti a kockázatot, mivel a tulajdonosoknak nagyobb befolyásuk lehet az inputok mennyiségére és minőségére, valamint árára, ha a terméklánc több szakasza is tulajdonukba kerül.

• A *farmon kívüli munkavállalás, beruházás, jövedelemszerzés* is nagyobb biztonságot jelenthet a mezőgazdasági termelésből adódó nagyobb kockázat kiegyenlítésére.

• A *hedging* (a veszteséget korlátozó ellenügyletek) *vagy az opciós szerződések kötése* a vásárolt, vagy értékesített termékek előre jelzett árainak kockázatait csökkentheti.

Románia mezőgazdasági biztosítási rendszerének jogi kerete

A biztosítás romániai története 1871 előtt kezdődött kölcsönös védelem közös megvalósítása elképzelésének alapján. Az első olyan biztosítási társaságot, amely mezőgazdasági biztosítási szolgáltatást nyújtott, 1906-ban hozták létre. A kommunizmus ideje alatt a biztosító társaságok államigazgatási hatáskörbe tartoztak. Az ADAS létrejöttével a biztosítási tevékenység állami monopóliummá vált, hiszen ez volt az egyetlen biztosítási és viszontbiztosítási szolgáltatást nyújtó társaság az ország területén. A kötelező és fakultatív biztosítások egyaránt az ADAS tevékenységi körét képezték.

Az 1990 utáni jogszabályváltozás az állami monopólium eltávolítását, több biztosító társaság létrehozását és versenyhelyzet kialakítását eredményezte a romániai biztosítási piacon. Az 1990 december 8-i 1279-es kormányrendelet szerint 1991 január 1-jétől kezdődően Romániában kereskedelmi társaságokként jöhetnek létre biztosítótársaságok, részvénytársaságok formájában. Ugyanezen rendelet továbbá kimondja az ADAS megszűnését.

1991-ben jelent meg a 1991/47-es törvény, amely a kereskedelmi társaságok létrehozására, megszervezésére, valamint működésére vonatkozott a biztosítás területén. E törvény értelmében biztosítási tevékenységet végezhettek a biztosítótársaságok, a biztosítási és viszontbiztosítási társaságok, a viszontbiztosítási társaságok, valamint a közvetítő biztosítási vállalatok (közvetítő ügynökségek). Ugyanezen törvény előírja, hogy biztosítótársaság létrehozását megelőzően előzetes értesítést kell küldeni a romániai Biztosítási Felügyeletnek. E törvény értelmében biztosítási társaságot részvénytársaság vagy korlátolt felelősségű társaság formájában lehet létrehozni.

A mezőgazdasági biztosítás jogi alapdokumentuma Romániában a 2002 június 13-án kiadott 381-es számú törvény, amely a mezőgazdaságot érintő természeti csapások okozta károk megtérítésére, illetve ennek alkalmazási normáira vonatkozik.

A 381-es törvény és a 2002. szeptember 17-én a Hivatalos Közlönyben megjelent alkalmazási szabályok pontosan meghatározzák, hogy mi értendő természeti csapás alatt, és ki állapítja meg a kárt, növénytermesztésben és állattenyésztésben egyaránt. A termelő vagy az állattartó katasztrófa, természeti csapás esetén csak akkor kap állami kárpótlást, ha biztosítást köt, ebben az esetben a biztosítási díj bizonyos százalékának kifizetését is átvállalják. Az állami kártérítés csak abban az esetben igényelhető, ha a veszteség meghaladja a termés értékének 30 százalékát, és a kár bekövetkeztéig a termelésre fordított költség legtöbb 70 százaléka lehet. Háziállatok, szárnyasok, méhcsaládok, haltenyészetek esetében a megtérített kár a biztosított érték legtöbb 80 százaléka lehet.

Őszi vetésű gabonafélékre legkésőbb december 15-ig, tavasziakra május 1-jéig kell biztosítást kötniük a gazdáknak. A Mezőgazdasági Minisztérium a mezőgazdasági vezérigazgatóság helyi információi alapján kormányhatározatban nyilvánítja ki a természeti csapás tényét, kiterjedését. A katasztrófa sújtotta területek gazdáinak a polgármesteri hivatalnál kell jelezniük az elszenvedett károkat, majd bizottság alakul, amely a gazda jelenlétében állapítja meg a kár nagyságát. A törvény a biztosítási kötvények, szerződések állam által szavatolt részét szabályozza, mindemellett a biztosító és a biztosított által megkötött szerződés egyéb kártérítést is tartalmazhat.

A 2003/74-es kormányhatározat a 2002/381-es törvény módosító dokumentumának minősül, és a biztosítási díjtételek szubvencionálásáról rendelkezik. Ennek értelmében mindazok a mezőgazdasági termelők, akik bebiztosítják kultúráikat, állataikat, méhcsaládjaikat a szaktárca által ajánlott biztosító-viszontbiztosító társaságoknál, a biztosítási díjtételek 20%-os szintjén szubvencióban részesülnek. A szubvencióban részesítendő bebiztosított kultúrák, állatfajok és méhcsaládok névjegyzékét – a 381-es törvény 6. szakaszának b) bekezdésbeli előírásaival összhangban – miniszteri rendelettel állapították meg. A szubvencionálás a biztosító-viszontbiztosító társaságok révén valósul meg. A kormányrendelet 3(2). szakaszának előírásai értelmében a biztosítási szerződések megkötésekor a mezőgazdasági termelőknek a biztosítási díjtétel értékének 80%-át kell befizetniük, s ezzel egyidejűleg be kell nyújtaniuk azt a polgármesteri hivatalok által kiállított bizonylatot, amelyből kitűnik, hogy eleget tesznek a 381-es törvény 19(a) és (b) szakaszai által előírt kötelezettségeknek. A 20%-os különbözetet a biztosítók a megyei mezőgazdasági és élelmezésügyi vezérigazgatóságok révén az állami költségvetésből kapják.

A 2005/807-es kormányhatározat a 2003/74-es kormányhatározat módosító dokumentuma, amely kimondja a biztosítási díjtétel egységes, 50%-os állami támogatását növénytermesztés és állattenyésztés esetére egyaránt.

2007-ben megszüntették a biztosítási díjtétel állami szubvencionálását.

2008 szeptemberében a Mezőgazdasági Minisztérium felvetette a mezőgazdaságot érintő természeti csapások esetén nyújtott kártérítésekre vonatkozó 2002/381-es törvény módosítását, oly módon, hogy a biztosított kultúrák esetén az állam ne állja a csapás által sújtott területekért járó teljes összeget. A törvénymódosítási javaslat arra irányult, hogy a felelősség oszoljon a biztosító és a mezőgazdasági termelő között, úgy, hogy ez utóbbit végül az állam vállalja át. Egy várható, további módosítás a haszonbérlet vagy koncesszió kártalanítása lesz, amelynek során megemelik majd azon kártérítésként adott összeg mértékét, amelyet a bérlő kellene, hogy fizessen a bérbeadónak (Gheorghe Albu, a Mezőgazdasági Minisztérium államtitkárának 2008. 09. 15-i nyilatkozata alapján).

Romániában két kockázatcsoportot különböztetnek meg: a szabványos (standard), illetve a természeti csapások kategóriáját. Előbbi követ-

keztében a beálló veszteségeket a biztosítótársaságoknak kell megtérítenie, az utóbbi révén bekövetkező veszteségeket pedig az államnak kell felvállalnia. A 2002/381-es törvény célja, hogy magas szintű védelmet biztosítson a mezőgazdasági termelők számára, és pénzügyileg támogassa őket vagyonuk megvédésének érdekében. Jelenleg nincs olyan természeti jelenség, amely negatív hatással bír, és ne lenne biztosítás által fedezhető, vagyis a termelő vagy a biztosítótársaság révén biztosított (standard kockázatok esetére), vagy pedig az államtól kap kártérítést (természeti csapásnak minősített katasztrófa események bekövetkezte esetén).

(A következő számban: Az állam biztosítói szerepvállalása Romániában; mezőgazdasági biztosítást kínáló biztosítótársaságok a román piacon)

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Barnett, B. J.: US Government Natural Disaster Assistance: Historical Analysis and a proposal for the Future, Disasters, 139 pp, 1999.

European Comission: Risk Management Tools for EU Agriculture, with a special focus on insurance, Working Document, Directorate General Agriculture, 2001

European Comission: Agricultural insurances schemes, Final Report, December 2006, Modified: February 2008

Hardaker, J., Huirne, B., Ruud, B.M. and Anderson, J. R.: Coping with risk in Agriculture, CAB International, Wallingford, 1997

Mitu, N. E.: Agricultural insurances in Romania: present and future aspects, University of Craiova, Faculty of Economics and Business Admisnistration, 198-206. pp., 2007

Skees, J.R., Varangis, P., Larson, D., Siegel, P.: Can FinancialMarkets be Tapped to Help Poor People Cope with Weather Risks?, Policy Research Working Paper, 2002

Székely, Cs., Pálinkás, P.: Kockázatkezelés az Európai mezőgazdasági vállalkozásokban, Agrofórum, 19. évf., 11. szám, 2008

Jogi dokumentumok: HG 1279/1990, HG 74/2003, HG 87/2005, L 47/1991, L 381/2002

Fontosabb gazdasági események

CSOMAFÁY FERENC

Az idő gazdaságilag ismétli önmagát

Az elszabadulni látszó árfolyamzuhanást sokan már megállíthatatlannak tartják: az év végére 4,5 lejes euró árfolyamot jósolnak. Tavaly novemberben még 3,7 lej volt az euró, januárra felszökött 4,2-re. Nemcsak a kölcsönökkel terhelt családokat, vállalkozásokat kergette bizonytalanságba ez a több mint 13 százalékos növekedés, hanem érezhető volt mindenki számára, aki valutaalapú szolgáltatást vett igénybe. Ekkor már bebizonyosodhatott, hogy Mugur Isărescu sem képes a végsőkig elmenni a lej váltóértékének megőrzése érdekében. Mihai Tănăsescu nemzetközi valutaalapi tanácsadó 2009 tavaszán tett nyilatkozatából kiderül: „a jegybank kénytelen volt engedni a valutanyomásnak, így téve lehetővé a kormánynak, hogy csökkentse a költségvetési hiányt". Arra, hogy miért lett a júniusban még elkölthetetlenül sok bevételre szert tevő államháztartás év végére deficites, a válasz nagyon egyszerű: kampánycsapokon folyt el a pénz. A banki szakemberek szerint a politikai nyomás és a valutaalapi pénzek csúszása arra kényszerítheti a kormányt, hogy banki kölcsönökhöz folyamodva tovább növelje a költségvetési deficitet. De ez csak az átmeneti tünet. Nagyobb gond az, hogy a gazdaság alapjaiban instabil, és a szakszervezetek nyomására az egyébként is tehetetlen kabinet nemhogy csökkentette volna a költségvetésre nehezedő fizetési-javadalmazási terheket, hanem tovább növelte az idén. A termelékenységet jóval meghaladja a közszférában alkalmazott javadalmazás. Amíg ez az arány meg nem fordul, tartósan magasabb életszínvonalra ne számítsunk.

Új lehetőségek

A Maros Megyei Kereskedelmi és Iparkamara székhelyén bemutatkozott a svájci érdekeltségű és a Forex devizatőzsdén tevékenykedő Mandus Invest Rt. A Forex devizatőzsde az utóbbi évtizedekben a világ legnagyobb pénzügyi piaca lett, amelyen a nagy bankok, biztosítók és más

pénzügyi társaságok a világ különböző valutáival kereskednek. A világháló térhódításának is köszönhetően mára ez a piac gyakorlatilag a nap 24 órájában mozgásban van, a napi forgalma 2–3 trilliárd dollárnak megfelelő. A vállalkozó kedvű, befektetető tőkével rendelkezők számára nem érdektelen, hogy a Forexen való kereskedés a „nagyágyúk" mellett a kisberuházók számára is elérhető, a bemutatkozó társaság és a hozzá hasonló vagyonkezelőkkel való együttműködés útján. Ezen a találkozón jobbára üzletemberek jelentek meg, mint kiderült, van érdeklődés a devizatőzsde nyújtotta lehetőségek iránt, amelynek a laikusok előtt jobban ismert klasszikus beruházási formákkal összehasonlítva nyilván előnyei és hátrányai egyaránt vannak. Az előnyei közé számítható, hogy – legalábbis a bemutatkozó cégnél – az ügyfélnek csak a megvalósított nettó nyereség után számítanak fel tiszteletdíjat, és a más befektetési lehetőségektől eltérően nincsenek határidős lekötések. Ehhez azonban a hátrányok oldalán a magas kockázat társul, és ehhez adódhat még, hogy az alapos szakismeretekkel nem rendelkező laikus számára a közeg működése nehezen érthető.

Az autókereskedők örvendhetnek

A kormányok konjunktúra-programjainak és az ázsiai gazdasági növekedésnek köszönhetően világszerte a korábban vártnál gyorsabb ütemben áll talpra az autópiac. Az eladások már 2012-re elérhetik az 59,9 milliós darabszámot – írja a Welt am Sonntag német lap a duisburgesseni egyetem Center Automotive Research (CAR) autóipari kutató intézetének tanulmányára hivatkozva.

„A világ autópiaca a vártnál gyorsabb ütemben tér vissza a korábbi növekedési pályára" – mondta Ferdinand Dudenhöffer, a CAR igazgatója. A jelentés szerint eddig legkorábban 2014-re tették a 2007-es szint elérését, amikor 58,8 millió autót vett fel a világpiac. Az idén 52,4 millió, jövőre pedig 54,7 millió lehet az értékesítési szám.

Miközben a német gazdaság 2010-ben növekedni fog, Ferdinand Dudenhöffer meggyőződése szerint a német autópiac tovább gyengülhet. Az újonnan forgalomba helyezett autók száma 2,8 millióra esik vissza az idei 3,78 millióról. Az értékesítési szám csak 2012-re emelkedhet kissé a 2007-es 3,2 millió fölé.

Az ágazat növekedési motorja Kína, ahol a 2009-es krízisévben is az előző évihez képest közel százalékkal nőttek az eladások, és ahol az év végéig az eddigi adatok alapján várhatóan több mint 13 millió autó talál gazdára.

Túl sok helyre lát be a Google, ezért beperelik

Egy, a személyes adatok védelmét ellátó svájci szervezet pert indít a keresőóriás szerint, mivel az Street View nevű alkalmazásában állítása szerint megsérti a személyiségi jogokat.

A svájci szervezet nehezményezi, hogy a Google nem minden esetben teszi felismerhetetlenné az autók rendszámtábláit és az arcokat. Ez különösen azért jelent gondot, mivel sokszor adatvédelmi szempontból érzékeny helyeken (magánterületen, kórházak előtt) fényképezi le a cég az embereket – jelenti az AP.

Hanspeter Thuer leszögezte: a gond az, hogy a Street View képeihez használt fényképezőgép egy autó tetejéről készíti a fotókat, vagyis belát a kerítések mögé, ellentétben az egyszerű járókelőkkel. A svájci hatóság felszólította a Google-t, hogy tegyen lépéseket a személyes adatok védelmében, de a feltételeknek a keresőcég a hatóság véleménye szerint nem tett eleget. A svájci adatvédők ezért bíróság elé viszik az ügyet.

A Google közleményben tudatta, hogy csalódott a döntés miatt, amelynek alapját vitatja és meg fogja védeni magát a bíróság előtt. Thuer arra kérte a bíróságot, töröljenek minden Svájcban készült képet a rendszerből és ne is készítsenek újakat, ameddig a döntést meg nem születik. Bár az ügy hónapokig húzódhat, elképzelhető, hogy a Street View hamarosan elérhetetlen lesz az országban.

Már több állam emelt panaszt a Google Street View ellen: a görög hatóságok megtiltották a fotózást, Japánban pedig a teljes anyagot újra kellett rögzíteni az adatvédelmi hatóságok kérései szerint.

Soros: erősebb szabályozásra van szükség

Erősebb nemzetközi szabályozásra van szükség a tőkepiacokon – érvelt Soros György a Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásában. Politikai okok miatt viszont ma még nem lát esélyt a globális szabályozás erősítésére a magyar származású befektető. Szerinte a kínai mo-

dell szolgálhat pozitív példaként a szabályozói környezet nemzeti szintű átalakításakor, ugyanis a pénzpiaci krízis hatását tompította az ázsiai óriásgazdaságban a szektorokra összpontosító hitelezési ellenőrzés. A pénzügyi szakértő szerint a kínai jegybank iparág-specifikusan látja el hitellel a gazdaság különböző szektorait, vagy éppen szűkíti a likviditást ott, ahol szükségesnek tartja, így gyakorol erősebb kontrollt a tőkepiaci hatások reálgazdasági kivédésekor.

Mint mondta, amíg a pénzpiacok nem térnek vissza az egyensúlyi állapotukba, addig veszélyes lehet a kormányok és jegybankok ösztönző politikájának félbeszakítása, ugyanis az veszélyezteti a banki jövedelmezőséget és megakaszthatja a kilábalást a recesszióból. Viszont ha megkésve kezdődik el a likviditásszűkítés, az inflációs nyomással és új pénzügyi buborékok megjelenésével fenyeget – tette hozzá Soros, aki szerint a válság egyik oka a közgazdaságtudományban uralkodó piaci fundamentalizmus. Ezért azt is bejelentette: paradigmája, nevezetesen a reflexivitás elméletének elterjesztésére új közgazdasági kutatóintézetet – Institute for New Economic Thinking (INET) – hoz létre a londoni King' s College és a CEU közreműködésével, és azt a következő tíz évben összesen 50 millió dollárral támogatja annak működését.

Elmélkedés a közelmúltról

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Politika, Közigazgatás-tudományi és Kommunikációs Kara és a Politika Elemző Központ *Románia 20 évvel a kommunista rendszer bukása után* címmel nemzetközi Kollokviumot szervezett.

Hazánkban jól ismert politikusok, volt miniszterelnökök, egyetemi tanárok, a médiából ismert politikai elemzők eszmefuttatásaikban az elmúlt 20 év legégetőbb politikai, gazdasági, erkölcsi kérdéseit elemezték, saját tapasztalataik alapján kitértek a külföldi viszonyokra is. Az előadók közül nem egy maga is alakítója volt annak a kornak, amelyet a hallgatóság előtt feltártak, a jelenlevők így beláthattak a kulisszák mögé is.

A kollokvium alapötlete Andrei Marga, a BBTE rektorának nevéhez fűződik. Kifejtette: amint nyitó előadásának címe is mutatja – Románia 20 év után –fontosnak tartja az elmúlt 20 év történelmének elemzését.

1989-ben Romániában reális forradalom volt, amelynek következté-

ben demokratizálódott az ország – mondta előadásában. De a demokrácia útjáró térő országban a társadalmi kérdéseket nem tudták kellő mértékben megoldani. Továbbra is létezik a szegénység, a múltból örökölt kulturális szint. Nem valósultak meg a rendszerváltással kapcsolatos reformok. Románia ezen a téren helyben topog. Ha mégis néhány sikeres pontot ki kellene jelölnie az elmúlt 20 évből, azok közé tartozna Romániának a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozása.

2009 a válság éve, ami az országnak a válságát is jelenti – vélte a jelenről. Romániában szerinte kétféle válság van: a szakmaiság és a közigazgatás válsága. Megtudtuk: szükségesnek tartja a decentralizációt. Úgy véli, hiányoznak a jó projektek, a törvényjavaslatok. Az értelmiség passzív, a fiatal nemzedék vagy elhelyezkedik a közigazgatásban, vagy elhagyja az országot. Elgondolkodtató volt az a meglátása, hogy a magas pozícióban lévő személyeknél a megfelelő kompetencia hiánya figyelhető meg. Romániában a szubjektívizmus érvényesül, amely a modern demokráciában szerinte nem létezik. Hibának tartja továbbá azt, hogy túlpolitizálták a gazdasági, a közigazgatási, és a kulturális életet.

Petre Roman volt miniszterelnök felvetette azt a kérdést, hogy mit is jelent az átmenti időszak, és valódi forradalom volt-e Romániában?

A volt szocialista országokban valóban megdőltek a totalitárius rendszerek, de dialógussal valósult meg mindez. Nálunk nem: véres harcok kellettek hozzá. Szerinte az 1989-es eseményeket a szabadság iránti vágy ösztönözte. Ezért az emberek forradalmi tettekre voltak képesek. Ma a forradalomról, ahelyett, hogy szimbólumként tekintenék rá, egy zavaros kép alakult ki. Egyesek államcsínynek tekintik, mások a titkos szolgálatok tevékenységének. Arról is említést tett, hogy sem az Amerikai Egyesült Államok, de a Szovjetunió sem akart be avatkozni. „Magunk harcoltuk ki a szabadságot" – mondta. A diktatúra bukásával az egész intézményrendszer összeomlott. A következő időszakban megpróbálták kiépíteni az új intézményrendszert, de a Securitate emberei bekapcsolódtak az újonnan kialakuló pártok tevékenységébe, s mivel ismerték a Securitate levéltárát, bizonyos politikusokat és üzletembereket zsarolni tudtak.

Mi az átmeneti időszak? – tette fel ismét a kérdést. Nincs egy megbízható recept arra vonatkozólag, hogyan lehet megvalósítani a szocializmusról a kapitalizmusra való áttérést, ha csak a múlt elítélésére szorít-

kozunk, nem értjük meg a múltat – mondta ennek kapcsán. Mit tanultunk? – folytatta. A liberalizmus nem kötelező a gazdaság számára, sok esetben nagy áldozatokat követel. Időközben elvesztett a lakosság bizalma, mivel kiépült a hazai fura helyzet, hogy egy parlamenti ciklusban 1000 sürgősségi kormányrendeletet adtak ki. Ebben az esetben, milyen parlamentről beszélhetünk? – teszi fel az újabb kérdést. Romániában a parlamenti többség elvét lábbal tiporják – mondta, hozzátéve: ezt egyetlen demokratikus országban sem lehet megtenni. Az a tény, hogy Romániában a parlamenti többség elve nem érvényesül, a demokrácia korlátozását jelenti. Románia gazdasági és politikai válságban van, amely összekapcsolódik a demokratikus vezetőréteg válságával – fejtette ki.

Daniel Dăianu, volt EP-képviselő, korábbi pénzügyminiszter véleménye szerint a szabad piacok nem oldják meg a gazdasági, társadalmi kérdéseket. Soha sem vallotta azt, hogy a piacok tökéletesen működnek, és azt, hogy ki kell vonni az állam szabályozó szerepét. A technológia fejlődése a piacok globalizációjához vezetett. A kommunizmus bukása táplálta azt a hitet, hogy a piac mindent megold. Ezért újra kell gondolni az állam és a piac viszonyát. Az állam nem mindenható. Szükség van gazdasági szabályozásra, de a szabad piac tevékenységét össze kell kapcsolni a megfelelő szabályozással, azzal, hogy az állam racionálisan szabályozza a gazdaságot. Közép- Európában a gazdasági növekedés szükségessé teszi a piacok szabályozását. Tapasztalata szerint a piac korlátlan liberalizációja katasztrófát eredményez. Ebben a kérdésben az amerikai és angliai pénzügyi piacot nagy felelősség terheli a válság kirobbanásáért, mert ők igényelték a pénzügyi piacok liberalizálását. Azt is elmondta, hogy szerinte Románia fenntartható gazdasági fejlődését megnehezíti az a tény, hogy tőkebehozatalra szorítkozik, míg a fejlődő, főleg az ázsiai országok a gazdasági fejlődést a belső megtakarításra alapozzák.

Politikai szinten szerinte Romániában van demokrácia, de nem olyan tökéletes, mint amilyen a hagyományokkal rendelkező országokban van – mondta. Sokan azt hitték, hogy az által, hogy Románia az Európai Unió tagja lett, jobban fognak működni a demokratikus intézmények. Vannak olyan országok, amelyek nem EU, vagy NATO tagok, de a demokrácia jobban működik, mint nálunk.

Talán a legnagyobb érdeklődést az a vita váltotta ki, amelyet Emil

Hurezeanu politikai elemző moderált, és amelyen Bogdan Teodorescu egyetemi tanár, Bogdan Chiriac politikai elemző, Radu Filipescu, a Társadalmi Dialógus képviselője, Cristian Pârvulescu, a Pro-Demokrácia elnöke, és Rareş Bogdan, a Ziua de Cluj újságírója vett részt. Az elmúlt 20 év problémáit, a poszt-szocialista gazdaság fejlődését érintő vitában Bogdan Teodorescu az ellenség-kép percepciójának alakulását elemezte. Érdekes megfigyelni, hogy ma is ugyanazt tekintjük ellenségnek, mint amit-akit 1948-ban is: a piacgazdaságot, a médiát, a parlamentet, az igazságszolgáltatást. Emil Hurezeanu szerint ezt az elkeseredés váltotta ki az emberekből. Most már a parlamentet is nyíltan éri a támadás, mert a politikai pártok a hatalom eszközei. Megfigyelhető az intézmények legitimitásának válsága is: nem érzik tisztán, mi a hivatásuk.

Rareş Bogdan 1989-ben 14 éves volt. Az ő nemzedéke azt az utat követte, amely szerint tanulni kell, elvégezni az egyetemet, mesterit végezni akár külföldön is, majd hazatérni az országba és tenni valamit. Azt veszi észre, hogy egyhelyben topog az ország, és talán jobb lett volna, ha másként döntenek egyesek – mondta el

A végső következtetés az volt, hogy a demokráciában is a sokszínűséget kell észrevenni, és hogy Oroszország vagy Kína demokráciája nem azonos például az angol-szász demokráciával.

Universitaria 2009

Tizenegyedik alkalommal került sorra az Expo Tramsivania kiállítócsarnokban a kolozsvári egyetemi központok által megrendezett Universitaria kiállítás, amelynek célja, hogy a különböző egyetemek és főiskolák bemutassák ajánlataikat a továbbtanulni vágyóknak.

Tizenkét országból, Kanadából, Ciprusból, Dániából, Svájcból, Finnországból, Dániából, Franciaországból, Olaszországból, Hollandiából, az Egyesült Királyságból, Magyarországból valamint Romániából érkeztek kiállítók, akik összesen 2000 négyzetméteren ajánlották szolgáltatásaikat. Az Universitaria keretében VI. alkalommal rendezték meg a PRO LIBRIS könyvvásárt, az Octavian Goga Megyei Könyvtár társszervezésében. Értékes könyvbemutatók, szerzők dedikálása tette az eseményt érdekessé.

A legnagyobb érdeklődést a Művészeti és Formatervezői Egyetem

harmadéves növendékeinek divat bemutatója aratta az első napon. Ugyanaznap külön érdeklődésre igényt tartó előadássorozat is a műsorban volt, ez a Sikeres EU-s pályázatok címet viselte. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Ügynökség szervezte előadássorozaton azt mutatták be rendkívül jól, hogy a pályázatok következtében vissza nem térítendő pénzekből mit is lehet megvalósítani. Ez alkalommal 13 sikeres pályázatra fókuszoltak, a nyertesek a szépszámú érdeklődőnek elmondták, olyan pályázatokról van szó, amelyeket a 2007–2013.as időszakra kiírt EU-s strukturális alapból nyertek.

Kronológiai sorrendben, a teljesség igénye nélkül elsőnek a Szamos Vízügyi Társaság ismertette pályázatának eredményes útját: 37,5 millió eurót nyert, Kolozs és Szilágy megye csatornahálózatának korszerűsítésére és bővítésére. A Vidékfejlesztési és Halászati Megyei Kifizetési Ügynökség által 25 község vissza nem térítendő támogatást nyert, az utak és csatornarendszer korszerűsítésére. A BISNET Transilvania 1,4 millió eurót kapott azért, hogy a kolozsvári üzletemberek minél jobban kihasználhassák a speciális informatikai megoldásokat. A Kolozsvári Technikai Egyetem 5,8 millió lejt kapott belső égésű motorok kifejlesztése céljából létesítendő laboratóriumra. Az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetem 63 ezer eurót kapott annak érdekében, hogy kutatatási projekt adatbázisát létrehozzák, míg a Sales Consulting cég 285 ezer eurót nyert 180 alkalmazottjának szakmai képzésére.

A Román Nemzeti Bank hírei

– 2009 november–december –

2009. 12. 30: Ünnepi érmekibocsátás – egy arany, egy ezüst és egy tombak érme Nicolae Bălcescu 190. születési évfordulója alkalmából.

2009. 12. 28: Monetáris mutatók 2009 novemberében. A tág pénztömeg (M3) szintje november végén 185 696,0 millió lej. Ez egy 0,9%-os (0,3% reálmértékű) növekedés az idei év októberéhez képest és 12,7%-os (7,7% reálmértékű) növekedés 2008 novemberéhez képest. A nem kormányzati hitelek egyenlege 2009 novemberében 0,2%-kal (-0,8% reálmértékben) csökkent.

2009. 12. 28. Közlemény a régi kibocsátású bankjegyek és pénzérmék átváltási időszakának meghosszabbításáról. A régi kibocsátású, polimer alapra nyomtatott bankjegyek és fémalapú pénzérmék továbbra is beválthatóak illetékmentesen a Román Fejlesztési Bank (BRD – GSG) kirendeltségeinél.

2009. 12. 17. Nyilatkozat az EB–IMF vegyes bizottság romániai látogatásáról. Az EB–IMF vegyes bizottsága december 14–16. között Bukarestbe látogatott a többoldalú segélyprogramra vonatkozó tárgyalások folytatása érdekében. A tárgyalások középpontjában a költségvetési politika kérdései álltak.

2009. 12. 16: A közvetlen külföldi befektetések Romániában 2008-ban – jelentés.

2009. 12. 16.: Ünnepi érmekibocsátás – ezüstérme Petru Pavel Aron püspök születésének 300. évfordulója alkalmából.

2009. 12. 15: Románia fizetési mérlege és nemzetközi befektetési pozíciója – 2008-ra vonatkozó éves jelentés.

2009. 12. 11: A fizetési mérleg és a külső adósság – 2009 október. A folyó fizetési mérleg hiánya 2009 január-október időszakban 3954 millió euró, ami 72,2%-al kevesebb 2008 azonos időszakához képest. Ezt a hiányt 94,1%-ban a külföldi közvetlen befektetések finanszírozták. A közép- és hosszú távú adósság 22,3%-kal növekedett 2008 decemberéhez képest, a rövid távú adósság pedig (14996 millió euró) 27,2%-kal csökkent a tavalyi év végéhez képest.

2009. 11. 3. A Román Nemzeti Bank november 3-i igazgatótanácsi ülésén az alábbi döntések születek:

- A monetáris politikai kamatláb 8%-os szinten tartása.
- A bankrendszer likviditásának szigorú kezelése a monetáris politika transzmissziós csatornáinak megerősítése érdekében.
- A kötelező minimális tartalékráta szinten tartása.
- Az RNB igazgatótanácsa elhatározta, hogy a 2011-es évre az inflációs célpont 3 százalék legyen, ±1 százalékos ingadozási sávval, ami kisebb, mint a 2010–re kitűzött 3,5%. Ezt az inflációs célkitűzést a későbbiekben még egyeztetik a kormánnyal is.

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – 75. rész

PÁSZTOR CSABA

A Hivatalos Közlöny I. részének 2009/503–2009/761. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi törvénykezési újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzkiegyenlítések, tőzsdepiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasszagép-használat;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

1.1. A fiskális adóügynökség elnökének 2009/1340-es sz. rendelete (2009/508-as sz. H.K.) a 710-es sz. „Javításokra használt nyilatkozat" típusnyomtatvány-modelljét és tartalmát hagyja jóvá.

1.2. A gazdasági és pénzügyminiszter 2009/2321-es sz. rendelete (2009/508-as sz. H.K.) azon módszertani normákat tartalmazza, amelyek alapján a fiskális tartozások kifizetésének maximum 6 hónappal, legkésőbb december 20-ig való elhalasztása kerül jóváhagyásra.

1.3. A 2009/870-es sz. kormányhatározat (2009/528-as sz. H.K.) a 2009/77-es sz., sürgősségi kormányrendeletet hagyja jóvá, a szerencsejátékok megszervezésével és alkalmazásával kapcsolatban.

1.4. A fiskális adóügynökség elnökének 2009/1378-as sz. rendelete (2009/585-ös sz. H.K.) jóváhagyja az energetikai termékek nagybani és kiskereskedelmével foglalkozó kereskedelmi társaságok kérvényező és

működési típusnyomtatványait a 2003/571-es sz. fiskális adótörvény 175 (3) a-e cikkelyeinek előírásai szerint.

1.5. A fiskális adóügynökség elnökének 2009/1415-ös sz. rendelete (2009/591-es sz. H.K.) a fiskális ellenőrzések alkalmával használt típusnyomtatványok modelljeit és tartalmát hagyja jóvá.

1.6. A 2009/956-os sz. kormányhatározat (2009/633-as sz. H.K.) a helyi adók adózandó értékeit, az adókat és illetékeket, valamint az adókra alkalmazandó büntetéseket szabályozza a 2010-es évre vonatkozóan.

1.7. A 2009/109-es sz. sürgősségi kormányrendelet (2009/689-es sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2003/571-es sz. adótörvényt. A változtatások közül a következőket említjük:

- a fiskális adóügynökségek nem veszik figyelembe a felfüggesztett kereskedelmi társaságokkal való kereskedelmi tevékenységeket;
- a szociális célokra szánt, nem adózandó összeg nem haladhatja meg a munkabér 2%-át, ebből az alapból születések, elhalálozások, betegségek esetén történő pénzbeli kisegítések, valamint óvodák, bölcsődék, bölcsődei értékjegyek, az alkalmazottaknak és gyerekeiknek való ajándékok vásárlására költött összegek fedeződnek.
- a nem adózandó szponzori költségek a forgalom 3%-át és a profitadó 20%-át tehetik ki maximum, és a közkönyvtárak segélyezésére is használhatóak;
- az állóeszközök amortizációja az első használati évben legfeljebb értékük 50%-a lehet;
- az alapitványok a profitadó-nyilatkozatnak és a kifizetésének a következő év február 25-ig kell, hogy eleget tegyenek;
- azok a magánszemélyek, akik az év végén több mind öt bérlői szerződéssel rendelkeznek, kötelesek a következő évtől kezdődően szabad tevékenységi eljárások szerint nyilatkozni és adózni az ingatlan-bérből származó jövedelmük után;
- az ÁFA-t érintő változások;
- a luxusadó változásai.

1.8. A 2009/324-es sz. törvény (2009/713-as sz. H.K.) jóváhagyja a 2009/46-os sz. sürgősségi kormányrendeletet a fiskális procedúrák javítása és az adócsalás csökkentése érdekében.

1.9. Az országos adóügynökség elnökének a 2009/1607-es sz. rendelete (2009/757-es sz. H.K.) megváltoztatja a 2008/101-es sz. rendeletét, tartalmazván a 101-es sz. profitadó-nyilatkozat típusnyomtatvány-modelljét és kitöltési szabályait az önadózás vagy a munkavégzés helyén levont adók esetében is.

3.1. A munkaügyi-, család- és szociális védelmi miniszter 2009/1432-es sz. rendelete (2009/503-as sz. H.K.) 360 lejre emeli az ajándék- és bölcsődei jegyek értékét a 2009-es év második félévére vonatkozóan.

3.2. A munkaügyi-, család- és szociális védelmi miniszter 2009/1454-es sz. rendelete (2009/579-es sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2004/405-ös sz. rendeletét a munkáltatók által az alkalmazottakkal szembeni, valamint a munkanélküli alapba befizetendő tartozásaikat illetően, a havi nyilatkozatok típusnyomtatványai szerint.

4.1. A pénzügyminiszter 2009/2524-es sz. rendelete (2009/587-es sz. H.K.) 39,92 euróra plusz a maximális eladási árra számított 23%-ra szabályozza 1000 darab cigaretta adóját. A rendeletet 2009.09.01-től alkalmazzák.

4.2. Az országos adóügynökség alelnökének 2009/2477-es sz. rendelete (2009/640-es sz. H.K.) jóváhagyja az importok szabályozásának módszertani normáit. A jelen módszertani normák az európai tanács 1993/2454-es és 1992/2913-as sz. közös vámszabályozását veszik figyelembe.

5.1. A 2009/803-as sz. kormányhatározat (2009/555-ös sz. H.K.) megváltoztatja a 2007/1164-es sz. kormányhatározatot a „minimis”-tipusú segélyek jóváhagyását illetően, ami alapján a kérvényezőnek nyolc kritériumnak kell eleget tennie.

5.2. A gazdasági miniszter 2009/451-es sz. rendelete (2009/556-os sz. H.K.) a „minimis”-tipusú segély sémájának a jóváhagyását tartalmazza az ipari termékek piacképességének növelésére vonatkozó program keretében. A program 2009.08.10-től 2012.12.31-ig működik.

5.3. A régió- és lakásügyi miniszter 2009/709-es sz. rendelete (2009/658-as sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2008/155-ös sz. rendelet mellékletét, szabályozván a „minimis"-típusú segélyek célját a mikrovállalatok fejlesztésére vonatkozóan, 2007 és 2013 között.

5.4. A mezőgazdasági-, erdészeti- és falufejlesztési miniszter 2009/622-es sz. rendelete (2009/679-es sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2008/567-es sz. rendelet 1-es sz. mellékletét, a „minimis"-típusú segély-séma kibővítését a vidéki gazdaság-, valamint a falusi élet minőségi javítását illetően, a 2008/567-es sz. rendelet alapján.

5.5. A 2009/1188-as sz. kormányhatározat (2009/697-es sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2007/1164-es sz. rendeletét a vállalatok fejlesztését célzó „minimis"-típusú segélyek kiutalása esetén való pénzügyi mutatók betartására.

5.6. A kis- és közép vállalatok-, kereskedelem- és kereskedelmi környezeti miniszter 2009/249-es sz. rendelete (2009/730-as sz. H.K.) alapján a beruházásra használt összegek a profitadóból téríthetődnek. A dokumentáció leadási határideje 2009. december 10.

6.1. A pénzügyi auditorok testületének és a könyvvizsgálók testületének a 2009/09/181/148-as sz. közös határozata (2009/645-ös sz. H.K.) jóváhagyja a Külföldi Kapcsolatok Koordinációs Testületének a létrehozását és a Testület működési szabályozását.

7.1. A 2009/840-es sz. kormányrendelet (2009/519-es sz. H.K.) megváltoztatja a 2009/717-es sz. kormányrendeletet az „Első lakás" nevű program alkalmazását illetően.

7.2. A pénzügyminiszter, valamint a kis- és középvállalatok-, kereskedelem- és vállalkozások miniszterének a 2009/2390/1019-es sz. rendelete (2009/526-os sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2009/2225/994-es sz. rendeletét, szabályozván az „Első lakás" garanciafeltételeit. A szabályozás a 2009/717-es sz. kormányhatározat alapján történik.

7.3. A munkaügyi-, család- és szociális védelemi miniszter 2009/1444-es sz. rendelete (2009/547-es sz. H.K.) az ebédjegyek értékét 2009 második félévre 8,72 lejre emeli.

7.4. A tanügyi-, kutatási- és innovációs miniszter 2009/4495-ös sz. rendelete (2009/547-es sz. H.K.) jóváhagyja a 2004/269-es sz. törvény által meghatározott, számítógép vásárlást szolgáló 200 eurós segélyt 2009-es évre, ha a család egy személyre számított bruttó jövedelemének átlaga nem haladja meg a törvényben meghatározott értéket.

7.5. A magánnyugdíj országos bizottságának a 2009/23-as sz. határozata (2009/659-es sz. H.K.) jóváhagyja a 2009/15-ös sz. módszertani normáit az inkasszó és kifizetések esetén a magánnyugdíjakat illetően.

8.1.A pénzügyminiszter 2009/2861-es sz. rendelete (2009/704-es sz. H.K.) tartalmazza a leltározás megszervezésének és végrehajtásának módszertani normáit, hatályon kívül helyezve a 2004/1753-as sz. rendeletét. Az új rendelet szerint kötelező minden kereskedelmi társaság javainak és tartozásának az évi leltározása.

8.2. A Román Nemzeti Bank 2009/20-as sz. rendelete (2009/707-es sz. H.K.) a nem banki pénzügyi intézmények működését szabályozza (I. F.N.), hatályon kívül helyezve a 2006/2-es, 3-as, 4-es, 6-os, 7-es, és 16-os, 17-es és 18-as sz. rendeleteit.

10.1. A 2009/286-os sz. törvény (2009/510-es sz. H.K.) a bűnügyi törvényt tartalmazza.

10.2. A cégfelszámolók országos egyesületének 2009/3-as sz. határozata (2009/527-es sz. H.K.) megváltoztatja és kibővíti a 2007/3-as sz. határozatát.